

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MARTINA MEKE

Mentorica: asist. dr. Tanja Kamin

Somentorica: asist. Metka Kuhar

DISCIPLINIRANO TELO

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

KAZALO

I.	UVOD	3
II.	VZPON TELESA	5
III.	TELO IN IDENTITETA V VISOKI MODERNI	7
3.1	Osebna identiteta, sebstvo, subjektiviteta.....	7
3.2	Identitetne spremembe v visoki moderni	8
3.3	Telo kot identitetni projekt	9
IV.	ŽENSKO TELO	12
4.1	Žensko telo skozi zgodovino	12
4.2	Oblast in telo	14
4.3	Oblika ženskega telesa kot simbol njegove vrednosti	19
4.4	Telesne discipline	21
4.4.1	Dieta, zdrava prehrana in telesna vadba	22
4.4.1-a	Anorexia nervosa.....	24
4.4.2	Kozmetika	26
V.	ŽENSKÉ REVIJE	29
5.1	Ženski užitek	31
VI.	ANALIZA REVIJE EVA.....	34
6.1	Prezentacija ženskega telesa	34
6.2	Ideološke prakse ženskega tiska	41
VII.	ZAKLJUČEK.....	45
VIII.	LITERATURA.....	47

I. UVOD

V sodobni družbi postaja človekovo telo vedno bolj pomembno in popularno. Časopisi, revije in televizija so prepleteni s podobami teles, z njim povezanim imidžem in diskurzi o tem, kako ohranjati telo mlado, spolno poželjivo in lepo. Vedno več ljudi skrbi za zdravje, obliko in izgled teles ter s tem povezane individualne identitete.

S procesom konstruiranja identitete je povezan tudi namen moje naloge. Teoretično bom poskušala preveriti in pokazati, da ima pri oblikovanju posameznikove identitete ključen pomen njegovo telo. Pri tem se bom osredotočila na družbeno konstruirano vrednost telesa. Telo kot nosilec simbolne vrednosti, ki jo družba pripiše določenim telesnim formam, sili ljudi v to, da se z njim ukvarjajo, ga oblikujejo in kontrolirajo, vse z namenom, da dosežejo to vrednost, ki je konstitutivnega pomena za oblikovanje njihove identitete. V nalogi bom najprej poskušala prikazati, zakaj je telo pridobilo to osrednjo funkcijo, oziroma katere družbene spremembe so vplivale na vedno večjo vlogo, ki jo ima telo v današnji družbi. Osredotočila se bom na načine, na katere družba vpliva na posameznikovo telo in s katerimi mehanizmi vrši kontrolo nad njim. V tem kontekstu me bo nato zanimalo predvsem telo ženske, ki je še posebej izpostavljeno družbenim normam in pritiskom. Žensko že prvenstveno bolj kot moškega določa razsežnost telesnosti. Predvsem se na njeno telo veže pojem lepote, bilo naj bi predmet (moškega) pogleda in poželenja. Ženska identiteta je zato v večji meri kot moška odvisna od podobe njenega telesa, njeno telo je bolj nadzorovano in definirano. Tu se bom ustavila pri problemu 'anorexie nervose', kot pogostim in nazornim primerom spodletele identitetne igre pri ženskah, ki ponazarja napetost razmerij med individuumom in družbo, naravo in kulturo, dušo in telesom.

Ker imajo ženske revije, kot glavne nosilke 'ideologije lepega telesa', pomembno vlogo pri dejstvu, da ženske svoje telo zelo močno povezujejo s svojo identiteto, sem za empirično analizo izbrala žensko revijo Eva. To je relativno nova revija, ki je vstopila na slovenski trg leta 2001 in se deklarira kot revija za mlade ženske. Je edicija Dela revij in izhaja enkrat mesečno. Poglobila se bom v rubrike '*Telo*', '*Zdravje*' in '*Lepa kot Eva*', pri pregledu le-teh pa sem postavila dve hipotezi:

1. revija z definiranjem idealne telesne podobe ter s prezentacijo mladih in vitkih teles kot zdravih in naravnih, prispeva k oblikovanju ženske identitete skozi nenehno samodisciplino in samonadzor,

2. diskurz revije gleda na žensko telo skozi aspekte, ki privlačijo moške in tako žensko telesno privlačnost vzpostavlja kot ključen kazalec njene identitete.

II. VZPON TELESA

Človeško telo je v sodobni zahodni kulturi postavljeno na piedestal. Je fenomen s katerim se ne ukvarjajo samo za idealnim telesom strmeči posamezniki temveč tudi mnoge kulturne in družbene teorije. Pomembnost telesa se je v sociologiji začela kazati v osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Pred tem so teoretiki o njem razpravljali le posredno; ukvarjali so se z njegovo mobilnostjo, izobrazbo, lokacijo, ga omenjali pri problemih rasizma in družbene neenakosti, eksplicitno pa se s fenomenom telesa niso ukvarjali. Predmet proučevanja so bili le vidiki dejstva človekove utelešenosti in njene posledice. Chris Shilling (1993:23) je to poimenoval 'odsotna prisotnost telesa'.

V zadnjih letih pa je človekovo telo preiskovano, zasliševano in napadano kot nikoli poprej. Moda, kozmetika, telovadba in posebna prehrana, so samo nekateri med načini, s katerimi skuša posameznik dati svojemu telesu videz, ki je v skladu s predstavami o idealnem telesu. Dietna industrija ustvarja milijonske profite.

Da bi razumeli vzpon telesa, ki smo mu priča danes, moramo poznati družbene spremembe, ki so privedle do tega. Prvi dejavnik, ki ga navaja B. Turner (1991:19) je ta, da je celoten moralni aparat kapitalizma s svojo religiozno obsodbo seksualnih užitkov, z izginotjem krščanskega puritanizma in ortodoksosti, doživel kolaps. To je povezano z zatonom kapitalizma, temelječega na disciplinirani delovni sili in težki industriji, ter nato z vzponom storitvene industrije, ki je povzročila propad tradicionalnega delavskega razreda in pripeljala do sprememb v življenjskem stilu, kjer stopita v ospredje potrošnja in prosti čas. V skladu s tem Shilling (1993:35) ugotavlja, da je prejšnji poudarek na težaškem delu v povezavi s skromnostjo in varčnostjo, moderna družba nadomestila s skrajšanjem delovnega časa, ter s skokovitim naraščanjem produkcije začela spodbujati posameznika k trdemu delu tako pri produkciji, kot tudi potrošnji dobrin in storitev. Tako je telo v potrošniški kulturi dobivalo vedno večji pomen ter obenem nudilo pomoč pri prezentaciji samega sebe. Začeli so ga tretirati kot stroj, ki naj bo usklajen, oskrbovan, rekonstruiran in skrbno prezentiran skozi takšne ukrepe kot so redna fizična vadba, ustrezna zdravstvena oskrba, zdrava prehrana in primerno oblačenje.

Drugi družbeni dejavnik, ki je pomemben za današnje pojmovanje telesa je feminizem. Vzpon drugega vala feminizma v šestdesetih letih 20. stoletja na politično agendo postavi probleme kot sta pravica do splava in kontrola rojstev. Ženske zahteve po lastni kontroli nad svojimi telesi so pripeljale telo v akademske razprave o patriarhalnosti, definiranju ženskosti in moškosti, ženske in moškega (Shilling, 1993:31-

32). Feministične kritike podrejenega položaja žensk v družbi so povzročile večje zavedanje glede vprašanj spola, seksualnosti in biologije med družbenimi teoretiki. Pripeljale so do zavedanja, da je spolna neenakost družbeno konstruirana in tako načele razprave o položaju telesa v odnosu do narave in kulture (Turner, 1991:20). Ker naša utelešenost predstavlja osnovo za politična načela razredne pripadnosti in spolne neenakosti, sloni zgodovina naše družbe na vprašanjih dominacije in lastništva družbenih proizvodov. Feminizem nas je naučil, da se zgodba o človeštvu začne in konča s telesi (Frank, 1991:42).

Naslednji faktor, ki je vprašanje telesa pripeljal v središče zanimanja, je višanje starosti populacije v zahodnih družbah. Ta demografski trend je vplival na ekonomijo – državni stroški na področju pokojnin, zdravniške oskrbe, socialnih služb in stanovanj so skokovito narasli. Povečanje zanimanja za telo je vzrok in posledica teh sprememb (Shilling, 1993:35). Daljšanje življenjske dobe pa odpira tudi čisto posebna vprašanja povezana s človeškim telesom. Vprašanje umetne oploditve, presaditve srca in drugih organov, napredek v farmaciji in vpliv visoke znanstvene tehnologije v medicini, odpirajo nove filozofske in etične probleme (Turner, 1991:22). Tako Shilling (1993:36-37) kot zadnji dejavnik vzpona telesa v današnji družbi navede naraščajoči dvom v vedenje glede tega, kaj telo sploh je. Zmožnost kontrole in oskrbe telesa se je drastično povečala. Napredek pri transplantni kirurgiji, umetni oploditvi, kloniranju in plastični kirurgiji je privedel do spraševanja glede tega, kaj telo v samem bistvu je. Genetika in kemična industrija telo instrumentalizirata in operacionalizirata (Zajc, 2000:97).

Te družbene spremembe so vzrok, da postane telo konec dvajsetega stoletja končno predmet socioloških razprav in družbeni fenomen, ki je vreden poglobljenih študij.

Vedno večja izpostavljenost in prilagodljivost telesa nosi s sabo pomembne spremembe, ki zadevajo modernega posameznika in njegovo osebno identiteto. V zahodnih družbah se je namreč telo začelo dojemati kot *projekt*, na katerem je treba delati, kot osebni pripomoček in socialni simbol identitete čigar izgled, velikost, oblika in celo vsebina, so na voljo rekonstrukciji in oblikovanju lastnika (Shilling, 1997:69-70). V povezavi s tem, pa se za sodobnega posameznika odpirajo nova vprašanja...

III. TELO IN IDENTITETA V VISOKI MODERNI

3.1 Osebna identiteta, sebstvo, subjektiviteta

Vprašanje identitete, ki se ukvarja s problemom človekovega pripadanja, je dokaj staro, se pa postavlja vedno drugače in zgodovinsko specifično. Način, kako ljudje dojemajo sebe in svoje telo glede na druge, se zagotovo spreminja s časom in družbo v kateri živijo. V nadaljevanju bom opisala, na kaj sploh mislimo, ko govorimo o osebni identiteti posameznika, kako je ta pojem povezan s telesom, kako se je spreminjal s prehodom iz tradicionalne družbe v visoko moderno in kaj pomeni pojem identitete danes, oziroma kakšne so značilnosti identitete sodobnega posameznika.

Pojem osebna identiteta, katere slovenski prevod bi bil *istovetnost*, se nanaša na posameznika in je značilna po svoji dvojnosti. Sestavljena je iz avtoidentifikacije, kar je tista identiteta, ki jo posameznik pripiše samemu sebi in identifikacije, ki je posamezniku določena, kar pomeni, da mu jo prisodi ali določi družba ter je taka identiteta družbeno dodeljena in priznana ali celo vsiljevana skozi položaj, ugled, pravice in dolžnosti, ki so družbeno opredeljene (Južnič, 1993:12). Vsak človek mora imeti neko podobo o sebi in v skladu s tem je po Uletovi (2000:86-87) identiteta sistem, po katerem je oseba poznana sebi in drugim. Občutek identitete se nanaša na subjektivno izkušnjo take istosti med lastnim telesom in duševnostjo ter med vsakdanjimi pričakovanji, spoznanji in izmenjavami z okoljem, ki ga nekdo občuti/definira kot svoje.

Ključna določilnica ali določevalec osebne identitete izhaja iz koncepcije individualnosti. Z individualnostjo označujemo in izpostavljamo zasebne, od drugih ločene lastnosti posameznika. Z individualnostjo vežemo tudi pojem osebnosti, katero je moč opredeliti kot organizirajočo celoto (strukturo) relativno stalnih lastnosti (potez), ki se dinamično razvijajo iz vrojenih dispozicij individua v interakciji z življenjskim okoljem (Južnič, 1993:113-114).

Vprašanje kdo sem, je karakteristično za aspekte sebstva kot distinktivne, kontinuirane in enotne celote. To vprašanje ne nagovarja subjekta, da se primerja oz. da se postavi v odnos, kar je bistvena značilnost identitete. Tako identiteta ni isto kot sebstvo ali kot samopredstavitev. Identiteta je sistem, po katerem je oseba poznana sebi in drugim. Kaj on ali ona aktualno je – je sebstvo. Identiteta je posameznikova

percepcija in kognicija sebstva. Sebstvo je aktualno, identiteta je mentalno stanje (Ule, 2000:83-86).

Za Lutharjevo (2002:348-352) identiteta predstavlja položaje, ki jih zavzemamo in s katerimi se identificiramo, subjektiviteto pa označuje kot zavedne in nezavedne misli in emocije, ki konstruirajo naš čut o tem, kdo smo.

Subjektiviteta je posebne vrste identiteta: je notranja, osebna in individualna identiteta in zadeva predvsem samorazumevanje, medtem ko identitete bolj zadevajo intersubjektivne odnose. Subjektiviteta je diskurzivno konstruirana. To pa pomeni, da ni zbirka lastnosti nekoga (kot implicitno predpostavlja pojem osebnosti), temveč je diskurzivni konstrukt. Pomen, ki ga pripisujemo svojemu lastnemu delovanju je namreč diskurzivno posredovan (Luthar, 2002:352). Subjektiviteto, ki zajema naše najbolj skrite misli in čustva, doživljamo v socialnem kontekstu. Šele jezik in kultura dajeta pomen doživljanju samega sebe in šele v tem okviru sprejmemo svojo identiteto (Woodward, 1997:39). Oba pojma, tako identiteta kot subjektiviteta, pa sta s prehodom iz tradicionalne družbe v moderno, spremenila svojo obliko.

3.2 Identitetne spremembe v visoki moderni

Težave pri iskanju identitete in družbenem samoumeščanju posameznika v družbo so značilne za moderno družbo, v tradicionalnih družbah teh problemov ni bilo. Južnič (1993:121) ta kontrast med tradicionalno identiteto in tisto, ki jo omogoča moderna družba pojasni s tem, da je bila v tradicionalnih družbah identiteta nedvoumni in dokončni družbeni proizvod, vsakdo je vedel kdo je, kakšen je njegov status in katere so njegove vloge. Vedel je tudi, kam sodijo drugi in v kakšnih odnosih je sam do drugih. Identiteta je bila z rojstvom dodeljena kot vnaprej določen in ustaljen življenjski program.

Za moderno družbo pa je značilno, da izjemno poveča število različnih življenjskih alternativ, npr. možnosti, ki ponujajo posamezniku uspeh ali socialno promocijo oz. število izbir, smeri delovanja itd. Šele z industrializacijo, modernejšim in hitrejšim prometom, z neznanskim povečanjem trga blaga in trga dela, se je izoblikoval tudi širok spekter možnosti in izbir za posameznika, celo za člane nižjih družbenih slojev. Ta proces je spremenil pogled posameznika na lastno življenje: spremenil je identiteto, ni bil več zavezan določenemu kraju bivanja, določenim navadam, pravilom vedenja, verovanjem (Ule, 2000:9). Posamezniki živijo znotraj različnih institucij, kot so družina,

izobraževalne ustanove, služba, politične skupine... čeprav sami sebe vidijo kot 'isto osebo', je v vseh teh številnih in različnih interakcijah čutiti, da so različno pozicionirani v različnih situacijah in priložnostih, v skladu z različnimi socialnimi vlogami, ki jih igrajo (Woodward, 1997:22). Tak položaj pa lahko vodi do tega, kar nekateri imenujejo identitetna kriza. Ta pojem se v sodobnosti pogosto uporablja in naj bi karakteriziral pojav v sodobni družbi za katero so značilne konfliktna in konkurenčna si identitete.

Visoka moderna je s spodkopavanjem tradicionalnih vrednostnih sistemov med ljudmi stimulirala povečano refleksivnost glede življenja, smisla in smrti. V tem kontekstu postane formacija in vzdrževanje osebne identitete poseben problem modernega posameznika. Visoka moderna nadomesti tradicionalne odgovore glede osebne identitete, smisla in reda zgolj z vprašanji (Giddens v Shilling, 1993:181-197). 'Refleksivno' pomeni predvsem konfrontacijo ljudi z nepričakovanimi posledicami družbenih in individualnih tveganj ter prelomov, vključuje zavestno problematizacijo vprašljivih predpostavk industrijske moderne in sistematično vodena razmišljanja o tem, kako preseči nekatere močno tvegane okvire industrijske modernizacije (Ule, 2000:324).

Po Anthonyju Giddensu se refleksivnost moderne širi v samo jedro posameznikovega sebstva. »Sebstvo postane refleksivni projekt« (Giddens, 1991:32). Povečana refleksivnost pozne moderne po Giddensu izhaja iz 'samonanašalnosti' oziroma notranje referencialnosti družbenih sistemov in procesov. Giddens pravzaprav izpostavi samonanašalnost družbenih sistemov in narave zato, ker je razvoj notranje referencialnih družbenih sistemov v samem jedru *refleksivnega projekta sebstva*, tj. procesa, v katerem nastaja identiteta posameznikov skozi refleksivno urejanje posameznih življenjskih zgodb. Da bi posameznik izoblikoval čim bolj individualno in avtoreferencialno življenjsko zgodbo, bi moral razviti trdno in obenem fleksibilno identiteto, kar je v dinamičnih in pluralnih razmerah refleksivne moderne izjemno težavno, če je sploh mogoče (Ule, 2000:39). Identiteta posameznika ali posameznic se zato kaže kot vse bolj nestabilna, nejasno določena in spremenljiva *mreža delnih identitet*, ki pa se vseeno dobro ujema s sedanjimi prav tako nestabilnimi, nejasnimi in spremenljivimi razmerami v družbi (Ule, 2000:314).

3.3 Telo kot identitetni projekt

Identitete kot polja identifikacije in razlikovanj niso le socialni konteksti umeščanja posameznika v družbo, odnosov do drugih ljudi, strategij delovanja, temveč se utelesijo

v posamezniku, v njegovih duševnih lastnostih in končno v odnosu do lastnega telesa, telesnem vedenju, oblikovanju, oblačenju telesa itd. Posameznik postane *znakovno obeležje* svojih najpomembnejših identitet. Živi in uprizarja te identitete in drugi ljudje se značilno odzivajo nanje in tudi sami prav tako uprizarjajo svoje identitete. Imeti neko identiteto pomeni, da imamo relativno trajne, simbolno posredovane navade in pravila, s katerimi obvladujemo svoje telo, svoje sebstvo in svoje socialne in družbene dejavnosti (Ule, 2000:188).

V kontekstu ontološke negotovosti je identiteta postala preiščena, oblikovana reflektivno z nenehnim preizpraševanjem samega sebe in preurejanjem samopripovedi, ne izhaja več avtomatsko iz posameznikove socialne pozicije, temveč smo sami odgovorni za oblikovanje lastnega življenja in tudi lastnega telesa (Kuhar, 2001:79). Reflektivni jaz v povezavi z vplivom abstraktnih sistemov vpliva tudi na telo in ne le na psihične procese. Telo postaja fenomen izbir in opcij (Giddens, 1991:7).

Južnič (1993:17-18) v svojem delu *Identiteta* ugotavlja, da je telo najzaznavnejši, najočitnejši, najvidnejši in najrazpoznavnejši indic vsake identitete. V primerjavi z drugimi identitetami, ki se lahko prenarejajo, spreminjajo, tajijo ali izmišljajo, telesna identiteta ostaja vsakomur z rojstvom dana, temeljna in izhodiščna za druge identitete. Telo namreč človeka bistveno determinira, kar je za njegovo identiteto bistvenega pomena.

Določeni telesni tipi in načini vedenja pa postanejo še posebej pomembni s prehodom v moderno družbo. V tradicionalnih družbah je bil telesni izgled standardiziran glede na tedajšnje kriterije. Izgled je odražal socialno identiteto in ne osebne. Čeprav tudi danes na načine oblačenja vplivajo skupine pritiska, oglaševanje in družbenoekonomski viri, ki največkrat promovirajo standardizacijo namesto individualnih razlik, pa so vrste oblačenja relativno odprte. »Izgled postane centralni element reflektivnega projekta sebstva« (Giddens, 1991:99-100). Giddens tudi trdi, da je v visoki moderni vedno težje ohranjati pogled na telo kot na nekaj danega, kot na entiteto, ki ji vladajo naravni procesi, nasprotno – tehnološki napredek in naraščajoče znanje sta okupirala telo ter iz njega naredila nekaj na čemer lahko delamo in kar lahko spreminjamo (Shilling, 1993:182). Telo po njegovem ni le subjekt komodifikacije¹ in discipliniranja, temveč postaja vse bolj reflektivno mobilizirano – institucionalna reflektivnost modernega socialnega življenja je osredotočena na narcisistično kultivacijo telesnega videza oz. kreacijo telesa preko telesnih režimov, ki so v bistvu način

samonadzora in del življenjskega stila (Kuhar, 2001:79). Telo je tako v zahodni kulturi tretirano kot entiteta, ki je v procesu nastajanja; projekt na katerem je treba delati in ga doseči kot del posameznikove identitete.

V času, ko na nas prežijo vedno hujše globalne nevarnosti, se od posameznikov pričakuje, da bodo sprejeli individualno odgovornost za zdravje svojih teles, s tem da jih bodo podvrgli strogim režimom skrbi za telo. Ti režimi promovirajo gledanje na telo kot na varen otok v globalnem sistemu, ki je poln neizogibnih tveganj (Beck v Shilling, 1993:5). Telesni režimi pa ne skrbijo samo za zdravje teles, ampak se ukvarjajo tudi s telesnim izgledom, skrbijo za to kako nas vidijo drugi in kako se vidimo sami. Ekstremna primera takih telesnih režimov sta npr. estetska kirurgija in bodybuilding.

Ti telesni režimi so primer, kako moderen posameznik polaga vedno večjo pozornost na svoje telo obenem pa ilustrirajo nekatere priložnosti in omejitve, ki spremljajo vedno tesnejši odnos med telesom in osebno identiteto. Investiranje v telo daje ljudem priložnost samoizražanja in je potencialen način, da dosežejo zadovoljstvo sami s sabo. Dajejo jim tudi možnost, da vršijo kontrolo nad svojimi telesi. Če se nekdo namreč počuti nezmožnega kontrolirati kompleksno okolje v katerem živi, lahko vsaj vpliva na velikost, obliko in izgled svojega telesa (Shilling, 1993:7). Tudi Uletova ugotavlja, da mora posameznik, da lahko zdrži zunanje pritiske, notranji pluralizem sebstev in notranje razcepe, avtoritarno obvladovati svoje življenje in svojo okolico. Da bi v tem uspel, si mora subjekt z enako močjo disciplinirati, podrežati tudi svojo lastno telesnost (Ule, 2000:27).

Kot vemo, ima vsaka stvar svojo slabo stran in tako je tudi tu. Zaradi družbenih neenakosti je žensko telo predvsem projekt kako postati poželjivo telo, telo, ki je všeč moškemu. Ženska telesa so tako bolj odsev moških želja in fantazij, kot pa izraz njihove lastne individualnosti. Temu, kako se družbene razmere odlikavajo na njenem telesu, se bom posvetila v naslednjem poglavju.

¹ Komodificirati – spremeniti nekaj, kar drugače ne spada v komercialno sfero, v blago (Macdonald, 1995:222)

IV. ŽENSKO TELO

Eva D. Bahovec (v Beauvoir, 2000:597-602) v spremni besedi k sloviti knjigi *Drugi spol* piše, da vsi poskusi definicije koncepta 'spola' kot slovarskega gesla in tudi vsi sodobni feministični pomeni besede 'spol', izhajajo iz stavka Simone de Beauvoir, da se ženska ne rodi, ampak to šele postane. Ta 'drugi spol', čigar telesu se bom posvetila v nalogi, je vedno bolj telo: je bolj spolno določeno, obeleženo, zaznamovano bitje kot moški, bistveno bolj ga določa razsežnost telesnosti – zgodovinsko nastala in v družbena razmerja vpeta 'omejenost na telo'.

4.1 Žensko telo skozi zgodovino

Naturalistično pojmovanje telesa, ki trdi, da zmožnosti in omejitve človeških teles definirajo posameznike ter generirajo družbene, politične in ekonomske odnose, je imelo vse od osemnajstega stoletja naprej močan vpliv na to, kako ljudje dojemajo odnos med telesom, osebno identiteto in družbo. Socialne neenakosti so bile determinirane z močjo biološkega telesa, spolna neenakost naj bi bila neposreden rezultat ženskih 'šibkih' in 'nestabilnih' teles (Shilling, 1993:41). Nasploh se je žensko telo s svojo sposobnostjo rojevanja, menstruacijo in laktacijo, moškimi zdelo tako skrivnostno, da so prav v ženskih reproduktivnih organih našli izvor vseh bolezni, patologije in šibkosti (Zaviršek, 1994:142). Tako je znanost podrejeni položaj žensk opravičevala z raziskovanjem fizioloških in psiholoških razlik med spoloma. Opravljali so najrazličnejše raziskave in meritve, katerih rezultati so tedaj prispevali 'znanstvene dokaze' za že staro prepričanje o ženski nenormalnosti, mejnosti, skoraj bolnosti, ki naj bi izhajala iz samega bistva 'ženske narave', iz zapletene biologije njenega telesa (Žnidaršič, 2001:18). Sploh katoliška cerkev je na žensko telo gledala drugače kot na moško. Najbolj jo je begala seksualnost ženskega telesa, zato je dolgo veljala za hudičevo priležnico. V teologijo so vgradili predstavo, da moško telo vsebuje dušo in je zato v polnem pomenu podoba Boga, medtem ko je ženska to le po svoji duši, žensko telo pa je zavora v delovanju njenega uma (Praprotnik, 1999:134). Da bi zanikali specifično občuteno in doživeto

spolnost pri ženskah, so v mnogih državah² celo prakticirali odstranitev klitorisa ali odstranitev ovarijev kot žensko obliko kastracije (Žnidaršič, 2001:23).

Ženska naj bi bila predvsem mati, skrbnica potomcev in svojega moža, ki skrbi za reprodukcijo družbe. S svojim telesom naj bi skrbela za druge ljudi, služilo naj bi reprodukciji, oskrbovanju otrok in opravljanju gospodinjskih del.

Če je telo družbeni reproduktivni stroj, pa je zanj treba dobro poskrbeti. Sporočilo več člankov iz začetka prejšnjega stoletja, ki jih navaja Zavirškova (1994:173) je bilo, da je dobro delovanje ženskega telesa in njegovih funkcij pogoj za zdravo dušo, ki je občutljiva in polna skrivnosti. Pomembno je, da ima ženska v oblasti tako svojo 'naravo', kakor svoje telo. Na slednjega lahko učinkuje s telesnimi vajami, ki se ji neprestano svetujejo: tista, ki bo svoje telo podvrgla volji, bo lahko obvladovala tudi svojo neuravnovešeno in s čutnicami preprejeno notranjost. Dušan Rutar (1995:172-173) v zvezi s tem piše, da je medicinski imaginarij že v drugi polovici devetnajstega stoletja, predpisoval pomembno, če ne že kar odločilno vlogo preventivni medicini, ki je vključevala samokontrolo, moralno čistost in spolno vzdržnost. Sem so prištevali še higieno, preprosto hrano in dieto, vodo, svež zrak in veliko gibanja. Vse to je bilo namenjeno predvsem ženskam, ki naj se tako okrepijo in pripravijo na svoje poslanstvo, biti mati.

Žensko telo se je tako v zgodovini gibalo med dvema ekstremoma, med oboževanjem in zaničevanjem. Tradicionalna podoba ženske kot šibke, ranljive in ponižne se je razširjala na žensko telo, ki se mora ukloniti, darovati. Če je žensko telo dobilo po eni strani znotraj različnih diskurzov lastnosti nedolžnosti, miline, šibkosti, so po drugi strani telesne značilnosti žensk personificirale nečistost, bolnost in moralni razvrat. Telo je torej vedno brikolaž političnih pomenov in sprejme v kontekstu določenih ideologij specifične simbolne lastnosti (Zaviršek, 1994:151-167).

V današnji vizualni družbi, kjer nas podobe ženskega telesa spremljajo na vsakem koraku, pa je podoba teh ženskih teles še posebej pomembna. Ženska telesa so specifično obeležena z natančno določenimi dejavniki lepote in privlačnosti za nasprotni spol, njihova podoba je nenehno izpostavljena na ogled. Ženske naj bi bile nasploh po mnenju večine teoretikov zreducirane na objekt moškega pogleda. John Berger (v

² Znani so primeri v Angliji v 19. stoletju, v ZDA pa celo v petdesetih letih 20. stoletja. Še danes pa opravljajo klitoridektomijo v muslimanskih, predvsem afriških državah (Žnidaršič, 2000:23 in Južnič, 1993:49).

Praprotnik, 1999:123) v zvezi s tem pove, da je moški in njegova navzočnost vedno zaznamovana z zagotovilom oblasti oziroma nadvlade, medtem ko je navzočnost ženske predvsem navzočnost njenih gibov, glasu, prepričanj, izrazov, obleke, izbranega okolja in okusa. Vse kar stori ženska, je del njej lastne prisotnosti oziroma del njenega videza, ki iz nje naredi žensko, jo konstruira kot žensko in hkrati oblikuje njeno žensko identiteto. »Moški delujejo in ženske se kažejo« (Berger v Praprotnik, 1999:123). Ženske kot bitja, ki so jih v domala vsej zgodovini postavljali na stran telesa in zvajali na razsežnost telesnega, medtem ko so bili moški na strani duha, miselne substance, subjekta, so se po odkritju modela dveh spolov vse bolj spreminjale v bitja s specifično obeleženimi, nevropatičnimi telesi, v katerih se je izkazovala njihova presežna senzibilnost, anksioznost in psihopatologija (Bahovec v Debeljak, 2002:185). Posameznice so začele vršiti nad svojimi telesi vedno večji nadzor in kontrolo, vse zato da bi dosegle podobo kot jo zahtevajo današnji prevladujoči vizualni ideali. Pa sta ta nadzor in kontrola res samo v njihovih rokah?

4.2 Oblast in telo

Telo je bilo vedno predmet določenega nadzora in kontrole s strani družbe, vseeno pa je odnos med družbo in telesom v resnici veliko bolj zapleten, kot so to razumeli naturalisti. Sodobni teoretiki so namreč prišli do spoznanj, da telo ni samo biološki, ampak tudi družbeni fenomen. Ker »telo ni generator, ampak je receptor družbenih pomenov«, kot ugotavlja Shilling (1993:70), me bo v tem poglavju zanimalo predvsem, kako družba vpliva na oblikovanje ženskih teles, s katerimi mehanizmi vrši kontrolo nad njimi in kako je mogoče, da ženske same podrejajo svoja telesa mukotrpnim režimom, kot so vsakodnevna telovadba, diete, vedno bolj pogosto celo kirurški posegi. Kdo ima torej oblast nad telesi žensk?

Francoski filozof Michel Foucault je velik del svojega dela posvetil prav odnosom med družbo in telesom, oziroma vseprisotni oblasti nad telesi individuov. Zanj je telo v celoti konstruirano z diskurzom ali kot pravi sam: »V vsaki družbi obstajajo mnogoteri oblastniški odnosi, ki prežemajo, opredeljujejo in konstituirajo družbeno telo, in ti oblastniški odnosi sami ne morejo biti vzpostavljeni, utrjeni niti izvajani brez produkcije, akumulacije, cirkuliranja in funkcioniranja diskurza« (Foucault, 1991:29). Telo je zanj rezultat učinkov oblasti, oblast pa razume kot nekaj kar kroži in kar ni nikoli lokalizirano v rokah nekoga, ampak se uporablja in izvaja prek mreži podobne organizacije.

Mikrofizika oblasti deluje tako, da z znanstvenim in popularnim diskurzom producira telesa kot specifične tipe teles, z nekaterimi značilnostmi, spretnostmi in lastnostmi (na primer vitko telo, negovano telo, 'fit' telo, depilirano telo...). In to ne zgolj z zunanjo kontrolo, pač pa predvsem s tehnikami samonadzorovanja in samodiscipline (Hrženjak, 2002:17).

Predvsem ga zanima oblast v polju pogleda. Strukturo oblasti razlaga kot panoptično, utemeljeno na Benthamovemu modelu popolnega nadzora Panoptikonu, ki je arhitekturni dizajn zapora s prostorskimi enotami urejenimi tako, da omogočajo nenehno videnje zapornikov. To zavestno in nenehno stanje vidnosti zagotavlja samodejno delovanje oblasti, saj »kdor je podrejen polju vidnosti in to ve, sam prevzame prisile oblasti; spontano jih uporablja na samem sebi; vase vtisne oblastno razmerje, v katerem igra hkrati obe vlogi: postane načelo svoje lastne podvrženosti« (Foucault, 1984:202). Ta tehnika discipliniranja biti nenehno viden je bila namenjena vzpodbujanju zapornikov, da stalno preverjajo sami sebe in tako vršijo kontrolo nad svojim obnašanjem oziroma telesi.

Model panoptikona je sinonim za popolni nadzor, ker omogoča oboje, vidnost in nevidnost. Ljudi, ki so vanj zajeti povezuje in jih hkrati ločuje med sabo, naenkrat torej opravlja oba postopka, totalizira in individualizira, kar pomeni, da smo v sodobne mehanizme oblasti ujeti ne le takrat, ko verjamemo, da ravnamo pod družbeno prisilo, temveč tudi, ko domnevno ravnamo kot svobodne posameznice in posamezniki (Zajc, 2000:28). Arhitektura pa sedaj ni več potrebna: zavestno in nenehno stanje vidnosti je individualizirano v tem smislu, da objekt pogleda nenehno nadzoruje samega sebe in nenehno nadzoruje, kako je lastno telo videti drugim (Bahovec, 1995:28).

Idealne podobe ženskosti, ki se ženskam ponujajo na vsakem koraku, delujejo torej kot sistem prisil kateremu so podvržene in vzbujajo nenehno in zavestno stanje vidnosti. Ker se zavedajo, da so neprestano na ogled drugim, nad svojimi telesi vršijo kontrolo in nadzor, da bi se čimbolj približale tem podobam ali da se od njih ne bi preveč oddaljile in s tem postale družbeno nesprejemljive.

Tip oblasti, ki je temeljni instrument konstituiranja industrijskega kapitalizma in tipa družbe, ki ga spremlja, je Foucault (1991: 37) imenoval *disciplinarna oblast*. Telo, ki ga ta družba konstruira pa je po mnenju slovenskega filozofa Rutarja (1994:106) »najprej disciplinirano in molčeče telo«. Discipliniranje pa danes ni neposredno in brutalno kot je bilo včasih, ampak poteka prek ovinka, ki ga predstavlja sodobna znanost, tehnologija in postterapevtski psihološki prijemi. Prva predstavlja mesto, na katerega se je vedno

mogoče sklicevati, druga pa ponuja zakladnico neskončnih tehničnih sredstev, metod in postopkov, s katerimi je mogoče zaposliti telo in ga uriti, psihološki prijemi pa so namenjeni modernemu minimalnemu jazu, ki naj si opomore, se okrepi in postane gospodar v svoji hiši (1994:107). Te metode, ki omogočajo podroben nadzor nad dejavnostmi telesa, zagotavljajo stalno podložnost njegovih sil in jim vsiljujejo razmerje krotkosti-uporabnosti. Foucault jih imenuje *discipline* (1984:138). Discipline izdelujejo podrejena in izurjena telesa, 'krotka telesa'.

Moderno oblast Rutar razume kot niz postopkov, ki prav nočejo biti zatiralski, ampak tolerantni, nerepresivni, samaritanski. Moderna oblast govori o kvaliteti življenja, prijaznosti do ljudi, sožitju, solidarnosti, strpnosti, pravici do izbire svojega načina življenja */way of life/*, zato se ji telo zelo težko upira, saj je ves čas na njegovi strani: skuša mu pomagati, ga razumeti v njegovi enkratnosti in neponovljivosti, usposobiti, tolerirati. Ravno zaradi tega ji ni mogoče uiti (Rutar, 1994:106). Zaradi podobnosti s krščansko formo oblasti, Foucault (1991:108) to oblastno tehniko imenuje *pastoralna oblast*. Ta je usmerjena k odrešenju, obenem sama sebe žrtvuje, je individualizirajoča, zaobsega celoto življenja in je v kontinuiteti z njim povezana s produkcijo resnice – resnice samega individua.

Mikrofizika oblasti pa se po Rutarjevem (1995:15, 136-138) mnenju najbolj sofisticirano uveljavi prav z ženskim telesom. To telo je najbolj prikladno mesto za proizvodnjo in realizacijo oblastnih odnosov, ker je najprej neka podoba, v katero individuum praviloma investira vso svojo identiteto. Skrb za telo je skrb za podobo telesa, pri tem pa se skrb zlahka spremeni v obsesijo, zato je najbolj prikladno mesto za prenašanje oblastnih mehanizmov. Vladajoči aparat je zanj *medicina*, predvsem tisti njen del, ki se ukvarja s psihosomatiko. Ljudje se obsesivno ukvarjajo s svojim telesom, skrbijo za zdravje, pri tem pa ne vidijo, da se prek njihovih teles ohranjajo medicinske, politične in ekonomske institucije kot mesta, na katerih se organizira oblast.

Naslednja avtorica, ki se ukvarja s pojmom oblasti nad ženskim telesom je Sandra Bartky. Bartkyjeva proučuje kompleks 'moda-lepota' v sodobni Ameriki. To so disciplinarne tehnologije, ki proizvajajo specifično ženske oblike utelešenja: diete, fitness, ekspertne razprave o tem kako je treba hoditi, govoriti, se oblačiti, urejati pričesko, skrbeti za kožo in ličenje. Žensk se lahko vse to oprime predvsem zato, ker je povezano z osrednjo komponento normativne ženske identitete, tj. spolne privlačnosti (Bahovec, 1995:29). Ženske so seksualno objektivizirane, kar je oblika prisiljene in ponižujoče

identifikacije osebe z njenim telesom. Oseba je seksualno objektivizirana, kadar so deli njenega telesa ločeni od celotne osebnosti, reducirani na gole instrumente in kadar se oseba ocenjuje glede na njeno telo ali telesne dele (Bartky, 1990:26). S tem, ko so podvržene ocenjujočim očem moških poznavalcev in z zavedanjem, da je njihova prihodnost lahko odvisna od tega kako izgledajo, se ženske naučijo najprej in najboljše vrednotiti same sebe. Seksualno objektiviziranje žensk producira dvojnost pri ženskem samodojemanju. Pogled Drugega je ponotranjen, tako da ženska postane obenem gledalec in ogledovani, ocenjevalec in predmet ocenjevanja. V sodobni patriarhalni kulturi biva v zavesti vsake ženske panoptični moški opazovalec: nenehno so izpostavljene njegovemu pogledu in sodbi. Ženska živi svoje telo, kot ga vidi drugi, anonimni patriarhalni Drugi (Bartky, 1990:38-72). Svoje telo tako podreja disciplinam, da bi zadovoljila pogled ocenjujočega drugega. Tehnike disciplin se prav tako kot idealna ženska figura spreminjajo skozi čas, podrobneje pa se jim bom posvetila v naslednjem poglavju.

Če je žensko telo, kot je ugotovila tudi Bartkyjeva, disciplinirano, kdo po njenem mnenju poseduje to moč discipliniranja? Patriarhalna oblast, ki vtisne ženskost v žensko telo, je oblast, ki »je povsod in ni nikjer; tisti, ki disciplinira, je povsod, vendar pa ni nobena določena oseba« (Bartky, 1990:74). To je na primer anonimna, brezosebna množica ljudi, ki obkrožajo žensko in jo nenehno nagovarjajo k dieti. »Ljudje mi vedno govorijo, da imam lep obraz in če bi malo shujšala, bi bila prav lepa« (Millman v Bartky, 1990:74). Ravno ta anonimnost disciplinarne moči in njena široka razpršenost ima po mnenju Bartkyjeve za posledico mišljenje, da je konstrukcija ženskosti popolnoma prostovoljna ali pa celo naravna.

Rosalind Coward (1989:1-4) kot naslednja feministična avtorica v knjigi *Ženska želja* zagovarja tezo, da žensko subjektiviteto in identiteto oblikujejo definicije želja, ki se jim ponujajo in ki jih obdajajo. Biti ženska pomeni biti nenehno nagovarjana, nenehno skrbno preiskovana; našim željam nenehno dvorijo z obljubo, da bo prihodnost prinesla popolnost, z vabo doseganja idealov – popolnih nog, popolnih las, popolnega doma, popolnega biskvita, popolnega razmerja. Ženska želja je nenehno definirana in stimulirana.

Poudarjanje videza žensk je po njenem mnenju odločilni način, kako družba nadzira seksualnost žensk. Kajti ženske so prisiljene, da se na določen način naredijo privlačne, in ti načini vključujejo podreitev stališču kulture o primernem seksualnem vedenju; ženski videz je obtežen s kulturnimi vrednotami in ženske morajo oblikovati svojo

identiteto v okviru teh vrednot, ali pa – s težavo – njim navkljub. Vedenje žensk so prej neposredno nadzirale država, družina ali cerkev, zdaj pa ga nadzoruje tudi gledanje vizualnih idealov. Fotografija, film in televizija se ponujajo kot transparentni zapisi resničnosti. Vendar so prav pri teh medijih definicije najožje in prevladujoči ideali najbolj skrbno zapisani v žensko telo. Ženske postanejo spol, ki ga neprestano zaslišujejo, razlagajo, definirajo. In kot definirani spol jih nenehno silijo k delu. Ukaz, ki si ga je izmislila s podobami obsedena kultura, je : »Delajte! Spremenite se! Polepšajte se! Postanite bolj erotične!« (Coward, 1989:63-67).

Eva D. Bahovec (1995:27) namesto takšnega splošnega pojmovanja oblasti in patriarhalnosti zahodne civilizacije, skuša natančneje opredeliti, kaj je oblast in od kod prihaja (če ne od empiričnih moških), in hkrati premišluje, kako medsebojno povezati telo, oblast in pogled kot tisti pojmovni sklop, na katerega namigujejo feministične kritike obravnavanja ženskega telesa kot objekta moškega pogleda. Zanima jo, kako bi bilo mogoče problem oblasti nad ženskim telesom prevesti v sledeč problem: kako misliti oblast kot medij, v katerem se telo kot entiteta šele oblikuje in kako se pri tem prelamlja skozi instanco pogleda.

Po mnenju Bahovčeve nimamo več opraviti s poenostavljeno idejo, da so moški – in njihovi poželjivi pogledi – vir zatiranja žensk, vir njihove pasivizacije, postavitve na mesto objekta. Kulturne prakse, v katerih se konstituira normativna ženska identiteta, niso ne stvar zavestnega hotenja 'vladajočih', ne ideologije kot sprevrnjene zavesti ali pa skupka, *bricolage*, vsakdanjih praks. Dominantne podobe telesa tudi niso znamenje gole odsotnosti oblasti, odvzema oblasti ženskam, ampak – tako kot pri Foucaultu – družbene norme dobesedno proizvajajo, ustvarjajo individue (Bahovec, 1995:30). Bahovčeva nato poseže po polju konceptov psihoanalize in razširi problem pogleda, ki konstituira žensko kot žensko, na vprašanje razmerja med pogledom in spolno razliko. Z Lacanovo opredelitvijo 'ženskosti kot maškarade' poudari, da je ženska identiteta predvsem nekaj konstituiranega za pogled. »Čeprav sta oba, moški in ženska, zapisana manku, kastraciji, zgubi, je bistvenega pomena razlika v razmerju do samega manka: funkcija zastiranja, mimikrije, travestije, funkcija videza in dozdevka, funkcija 'biti falos' je pozicija ženske 'identitete'« (Bahovec, 1995:35). Kajti pozicija razkazovanja je pozicija oblasti, prav takšna spektakelska funkcija, ki je pri Foucaultu prihranjenja za vladarje. V tem razkazovanju, natanko, je kraljeva presežna oblast, v nasprotju, denimo, s 'primankljajem oblasti', s katerim je zaznamovano telo obsojenca in širše, telo tistega, ki je nadzorovan. Pozicija ženske pa ni pozicija oblasti, kot tudi ni vedno podrejena

pozicija, pozicija 'objekta'. Ženska je za Bahovčevo hkrati najvišji vladar in obsojenec, izmeček družbe. »Ženska je, z vidika oblasti v mediju vizualnega, paradoksní spoj obojega – v tem bi lahko iskali vendarle univerzalno žensko naravo« (Bahovec, 1995:38).

Mnenja teoretikov o tem, kdo poseduje oblast nad definiranjem in discipliniranjem, so različna. Naj bodo to sistemi družbenih norm in idealov, medicinski diskurzi, anonimna vseprisotna množica ljudi, nekaj je gotovo: tehnike in načini katerih se ženske poslužujejo, da bi spremenile in polepšale svojo zunanost ter jo čimbolj približale idealu, so stroge in zahtevne. Repertoar je neskončen, idealna podoba ženskega telesa pa za povprečno žensko skorajda nedosegljiva.

4.3 Oblika ženskega telesa kot simbol njegove vrednosti

Sama oblika ženskega telesa se je skozi zgodovino velikokrat spreminjala. Družba mu je predpisovala vedno nove oblike. Idealno žensko telo v renesansi je bilo polno in zaobljeno, v viktorjanski dobi so materinske obline stiščali v ozke korzete, v dvajsetih letih dvajsetega stoletja je bil v ospredju deški videz, šestdeseta pa je zaznamoval lik suhe Twiggy; ta je vzpostavil ideal vitkega telesa, ki dominira vse od takrat. Za pridobitev zelene oblike telesa so se posluževali tudi zelo drastičnih ukrepov, kot je že omenjeno tlačenje teles v korzete, povijanje ženskih stopal na Kitajskem ali raztegovanje vratu. Kulturne norme so se vseskozi jasno odražale na ženskem telesu. Vse od šestdesetih let s ključno podobo Twiggy, pa je bilo v pisanju in prisposodobah o modi in lepoti opaziti nagnjenje k idealiziranju ženskega telesa brez vsake maščobe. Nekateri avtorji (npr. Wolf v Kuhar, 2001:78) zagovarjajo tezo, da je ta današnji kult vitkega telesa patriarhalno sredstvo zatiranja žensk s strani moških in družbe; da je močno orodje kontroliranja žensk, celo politično orožje proti njim, zarota, ki naj bi potlačila pridobitve feminizma. Ženske naj bi ostale 'majhne', tako v socialnem vplivu kot tudi fizično.

Sedanje podobe ženskih teles, ki nas obkrožajo, ne dopuščajo dvoma o tem, kakšen je ideal popolnega telesa. To idealno telo naj bi bilo predvsem vitko, zagorelo, brez celulita in izdajalskih strij, skrbno depilirano in mišičasto. Ni pa več dovolj, da je telo vitko, teža ni več ključnega pomena, telo mora biti predvsem čvrsto, gladko, brez mlahavih področij.

Idealno telo danes je telo, ki je popolnoma napeto, obvladano, čvrsto: z drugimi besedami telo, ki je zaščiteno pred notranjimi izbruhi, telo, čigar notranji procesi so pod kontrolo. Mehka, mlahava ali tresoča se področja so nesprejemljiva, celo na najbolj vitkih telesih (Bordo, 1997:169). V zvezi s tem Rosalind Coward (1989: 28-31) ugotavlja, da je zahodni ideal spolne privlačnosti podoba telesa, ki kaže nemoč. To telo je vitko, brez odvečne maščobe (ta je dovoljena samo na področju prsi) in popolnoma golo, brez dlak. Najbolj očitni vidik tega telesa po njenem mnenju je, da spominja na obdobje adolescence; njegova oblika je različica nezrelega telesa. Spolno nezrelo telo sedanjega ideala pa se zelo dobro sklada s splošnimi ideologijami o moškem in ženskem vedenju; je sicer podoba seksualizirane ženske, toda njena seksualnost je vedno le odgovor na seksualnost moškega. Mehanizem, ki ohranja ukvarjanje žensk s tem idealom pa je zanjo *gnus* nad debelostjo in mesom. Jezik, ki se nanaša na žensko telo je namreč ustvaril cel sistem reprezentacij, ki jim lahko sledi samo kaznovalno in sovražno razmerje žensk do njihovih lastnih teles. Do pojma debelost izraža skrajni odpor in ga definira kot bolezen.

Oblika telesa pa kaže navzven tudi moralno komponento njegovega lastnika. Tako kot je bilo včasih obilno in mogočno telo simbol blagostanja in uspeha, je danes, ravno nasprotno, graciozno in vitko telo pokazatelj dobrega statusa in moralne veličine.

Oblika in velikost telesa sta postala znamenje notranjega, duševnega reda (ali nereda) – kot simbol emocionalnega, moralnega in duševnega stanja posameznika. Odvečna telesna teža izraža osebno in moralno neadekvatnost in pomanjkanje volje, medtem ko je čvrsto, razvito telo postalo simbol pravilnega obnašanja; kaže na to, kako nekdo skrbi zase, izraža njegovo moč volje, energijo, kontrolo nad infantilnimi impulzi, zmožnost 'oblikovati svoje življenje' (Bordo, 1997:171). In tako tudi obratno: debelost kaže na nezdravje, pomanjkanje volje, discipline, ambicij, je znamenje lenobe...

Na vprašanje, zakaj je vitkost ideal specifično ženske privlačnosti, Bordojeva odgovarja takole: »Vse telesne spontanosti - lakota, seksualnost in emocije – potrebujejo nenehni nadzor in kontrolo, kulturno pa so te spontanosti konstruirane in označene kot ženske. Ženske želje in strasti so že po naravi pretirane, iracionalne in predstavljajo grožnjo obstoječemu patriarhalnemu redu, zato je strogo upravljano žensko telo determinirano kot prevladujoč ideal specifično ženske privlačnosti« (1997:176-179).

K popolni obliki telesa strmeči posamezniki oz. posameznice pa v obstoječi potrošniški kulturi prinašajo velike profite lepotni industriji. Featherstone (1991) poudarja, da se dandanes sestvo konstituira v potrošniški družbi in je sredstvo vrednotenja

samega sebe. Potrošništvo kot stranski učinek povojnega razcveta naj bi spremenilo telo v blago, katerega vrednost je v podobi, ki jo projicira. Tako postane telo simbol lastnikovega statusa in njegove vrednosti (Kuhar, 2001:78). Znotraj potrošniške kulture je telo razglašeno za sredstvo užitka: bolj kot je telo všečno in zaželeno, bližje kot je prevladujočemu idealnemu imidžu mladosti, zdravja, fitnesa in lepote, višja je njegova vrednost. Oglaševanje ter članki in nasveti v revijah in časopisih vzpodbujajo posameznike, da prevzamejo odgovornost za izgled svojih teles. Proti gubam, ohlapnemu mesu, izgubi las, in drugim podobnim znakom, ki spremljajo staranje, se je treba boriti z energičnim vzdrževanjem telesa s strani posameznika – in s pomočjo kozmetične in lepotne industrije (Featherstone, 1991:177-18). Termin 'vzdrževanje telesa', ki ga uporablja Featherstone kaže na razširjenost metafore telesa kot stroja, orodja in na poglobljenje oz. komodifikacijo telesa v potrošniški kulturi. S tem, ko poraba dobrin narašča, narašča tudi količina časa, ki ga porabimo za njihovo vzdrževanje; ta instrumentalni racionalizem se je uveljavil tudi pri skrbi za telo (Featherstone, 1991:182).

Načini, kako posamezniki in posameznice skrbijo za telo, so različni, filozofija nasvetov, ki jih ponujajo množični mediji pa je večinoma enaka. Redna telovadba ter dietna in zdrava prehrana nas bodo pripeljale do zdravega, vitkega telesa, le-to nam bo dvignilo samozavest, povečalo možnosti pri nasprotnem spolu in izboljšalo kariero, skratka – popolno telo je potni list do popolne sreče. Poglejmo si torej, kakšni so načini, da se dokopljemo do nje.

4.4 Telesne discipline

Že v preteklosti so prakticirali diete, asketizem in druge telesne režime, kot obliko kontrole nad telesi, z namenom vzpostaviti disciplino. Dieta je bila osnovna komponenta tako tradicionalnih režimov v medicinski praksi, kot tudi asketske regulacije v religiji. Še posebej pa diete postanejo popularne v sedemnajstem in osemnajstem stoletju, kot sredstvo za doseganje dolgega življenja, duševnega miru in mentalne stabilnosti (Turner, 1991:159). Skrb za telo torej ni pogruntavščina potrošniške kulture, je pa znotraj le-te doživela velik razcvet.

Featherstone (1991: 183-185) v svoji analizi telesa v potrošniški kulturi piše, kako so si popularni mediji in komercialni interes sporočilo 'izgledati dobro in se počutiti čudovito'

prisvojili kot uspešno prodajan artikel. Skrb za telo so časopisi in revije, z objavljanim člankov o hujšanju, telovadbi, zdravi prehrani in telesnem izgledu, začeli propagirati kot del potrošniškega življenjskega stila. Telesno aktivnost predstavljajo kot primeren način preživljanja prostega časa, ki rezultira v izboljšanjem fizičnem izgledu, ta pa ima dolgoročne ugodne posledice tudi na drugih področjih posameznikovega življenja. Vse to je podkrepjeno z vizualnimi podobami vitkih zagorelih ljudi, ki uživajo v svojem telesu ter na drugi strani debelih ljudi, ki pa so portretirani kot čemerne in potrte tragične figure iz minulih časov.

Vitko telo se je v potrošniški kulturi začelo enačiti z zdravjem; glavno vzgojno sporočilo člankov v popularnem tisku, da je debelost zdravju škodljiva, pa se je globoko zasidrilo v splošno prepričanje. Tudi Cowardova (1989: 9-11) ugotavlja, da zdravje v zadnjih letih vedno bolj enačijo z lepoto. Ta ideologija zdravja in čilosti je po njenem mnenju, čeprav deluje tako na moške kot na ženske, na poseben način namenjena ženskam, kajti kadar gre za ženske, se te ideje o zdravju vedno končajo z vprašanjem videza. Glavno sporočilo je: Ko se boste bolje počutile, boste tudi lepše na pogled. Poudarjanje pravilnega odnosa in poti k dobremu zdravju se podreja splošni zahtevi: njun končni proizvod naj bo lepši videz.

Pozitivna terminologija dobrega počutja v zdravem in vitkem telesu pa v sebi skriva veliko bolj neprijetne stvari. Da bi dosegli idealno podobo, duševni mir in ostale krasne stvari, ki so nam obljubljeni, moramo svoje telo podrediti krutim disciplinam. Sandra Bartky (1990:65) deli disciplinarne prakse, ki producirajo telo, ki je v gestah in izgledu prepoznavno žensko, na tri skupine:

1. prakse, ki so usmerjene k produkciji določene oblike telesa (diete, telovadba)
2. prakse, ki silijo telo k določenim gestam in držam
3. prakse, ki so usmerjene k izgledu telesa in njegovemu okraševanju (make up, moda).

Sama se bom podrobneje posvetila le najvidnejšim med njimi.

4.4.1 Dieta, zdrava prehrana in telesna vadba

Ker ima zelo majhen odstotek žensk telesno težo, ki sovпада z današnjim idealom, je prizadevanje, da bi ta ideal dosegle, postalo vsakodnevna rutina večine. Ženske ob vsakem obroku, ki ga použijejo preštevajo kalorije. Občutki krivde zaradi pregrešitve so stalnica. Na vsakem koraku se jim ponuja hrana, ki ne redi, telovadne naprave, čudežni

preparati, ki zmanjšajo obseg pasu in podobno. Featherstone ugotavlja, da odkar prevladuje ideal vitkega telesa, vsak nov produkt, ki prispe na prodajne police pripomore k hujšanju. »Dandanes se pomarančni sok, ples v diskoteki, plankton in seks oglašujejo z istim načinom prepričevanja« (Featherstone, 1991: 184).

Telo danes ni več definirano s terminom 'božanske zmernosti' kot včasih, ampak s kalorijami in proteini, tako, da sta njegova discipliniranost in učinkovitost izmerjena z natančnostjo in gotovostjo (Turner, 1991:167). Dietna industrija je v povojnem času, ki je prekinil prej veljavno povezanost vitkosti z revščino, začela z neizprosno prepričljivostjo vzpodbujati ženske k hujšanju. Pri prodajanju diet ženskam prevladuje diskurz skrbi zase. Pozitivna terminologija 'fitnesa in zdravja' ter 'psihičnega dobrega počutja' prikriva rigorozno disciplino, ki je zahtevana. Mlade ženske v osemdesetih tako začno intenzivno telovaditi, hujšati in se podrežati sistemom samo-discipline v primerjavi s katerimi se zdijo viktorjanski predpisani rituali smešni. Diskurzi s katerimi je ta telesna reformacija posredovana pa vseskozi poudarjajo užitek in izbiro (Macdonald, 1995: 201-203).

Ženske so tako prepričane, da morajo imeti oblast nad svojim telesom. V želji po vitkem in zatorej seksualno poželjivem telesu, telovadijo, stradajo, pijejo 'čudežne' kemične zvarke, nekatere grede tudi pod kirurški nož. Ta nenehna potreba po ugajanju pa lahko ima tudi stranski učinek, ki se kaže v vedno bolj pogostih motnjah prehranjevanja in ambivalentnem odnosu do svojega telesa.

4.4.1-a Anorexia nervosa

V današnjem smislu besede je bila anoreksija prvič poimenovana in definirana s strani zdravnikov v Angliji, Franciji in ZDA leta 1870 v obdobju začetka industrializacije, zares pogosto omenjena je postala v drugi svetovni vojni. Šele od sedemdesetih let dvajsetega stoletja pa se z njo ukvarjajo tudi strokovnjaki na socialnem in psihosocialnem področju (Zaviršek, 1994:196). Anoreksija je samo ena od motenj hranjenja ampak najvidnejša in najnevarnejša med ostalimi, ki so še kompulzivno prenašanje ter ponavljajoči se in obsesivni ciklusi nažiranja in bruhanja (bulimija). Vse te bolezni pa odražajo strahove glede hrane in mesa ter ponazarjajo odnos med le-temi in predstavami o sebi (Benson, 1997:133). Vprašanje, ki se nam postavlja samo od sebe je: zakaj se toliko žensk znajde v primežu teh bolezni in zakaj nad svojimi telesi vršijo tako stroge in nasilne disciplinarne prakse?

Teorija ima na to vprašanje veliko različnih odgovorov.

Renerjeva (1998:55-56) opisuje anorexio nervoso kot patološko kristalizacijo kulture, kot družbeno manipulacijo (ženskih) teles, kot enega od načinov razkazovanja razmerij moči med spoloma, ipd. Je skoraj v celoti 'ženska bolezen'⁴ in kot taka simptom družbenega položaja žensk. Bensonova (1997:135) navaja tri različne klinične pristope k problemu anoreksije nervose. Prvi pristop smatra, da ženske, ki trpijo za to boleznijo zavračajo svojo žensko identiteto in hočejo nasilno zadušiti 'normalne' procese in karakteristike ženskega telesa – menstruacijo, zaobljenost telesnih oblik, prsi. Načini, na katere sta danes opisani anoreksija in bulimija, predpostavljajo ravno nasprotno: pretirano in patološko poslušnost prevladujočim kanonom ženske lepote. Obe interpretaciji poudarjata odnos med odklanjanjem hrane in produkcijo določenega tipa telesa – suhega telesa brez odvečne maščobe. Naslednji pristop vzpostavlja kot ključen sam *proces* hranjenja, stradanja in bruhanja – hrana kot odnos in kot zavračanje tega odnosa; hrana kot 'apetiti' ter kot metafora za druge apetite – čustvene potrebe, seksualne želje. Tretji pristop k problemu anoreksije pa vključuje pojem *predstavljanja sebe*, predstavljanje samega sebe, ki vključuje aktivno konstrukcijo svojega fizičnega telesa.

Karakterističen odpor anoreksičark do ženskih oblin, trebuha, prsi in bokov (ki ga ponavadi spremlja gnus do menstruacije in olajšanje ob izgubi le-te), lahko vidimo in mislimo kot izražanje upora proti materinski in gospodinjski plati ženskosti – ženskosti, ki reprezentira tako zadušljivo kontrolo, ki jo anoreksičarka čuti s strani svoje matere, *kot tudi* upor proti pomankanju materine avtoritete zunaj sfere doma (Bordo, 1997:177). Anoreksija je po njenem mnenju tako upor proti tradicionalni ženski vlogi, vitko telo simbol upora proti njegovi reproduktivni določenosti, konstrukcija ženskosti pa zaznana kot omejujoča in zadušljiva.

Čeprav smo izpostavljeni enakim sociokulturnim pritiskom oz. istemu kulturnemu okolju, istim homogenizirajočim in normalizirajočim podobam in ideologijam ki pritiskajo h konformnosti, k družbenim normam, so posamezniki v različni meri obremenjeni s

⁴ Ocenjuje se, da je razmerje med ženskami in moškimi v diagnosticiranju anoreksije 10:1. V Evropi je danes v povprečju ena od dvesto žensk v fertilni dobi anoreksična (Rener, 1998:56). Zaradi vseh težkih oblik odvisnosti od hrane (odklanjanje hrane, pretirano hranjenje, basanje s hrano in nato bruhanje ter kombinacije tega) pa v zahodnoevropskih državah (kar dokazuje, da je ta odvisnost povezana s fenomenom profitnih, visoko razvitih držav, kjer obstaja prav posebna

svojim telesom. Čeprav se velikokrat išče grešnega kozla, ki indoktrinira in tiranizira, npr. pasivna in dojemljiva mlada dekleta, v medijih, pa identitete niso oblikovane le v interakcijah s temi podobami. V igri je veliko število različnih faktorjev, ki v medsebojni interakciji vplivajo na posameznikovo ranljivost (Kuhar, 2001:80). Tudi Renerjeva (1998:56) ugotavlja, da je anoreksijo s sociološkega vidika nemogoče razločevati od družbene etiologije, kriterijev družbene normalnosti/deviance in socialnega simbolizma. Najbolj razširjena sociološka interpretacija namreč anoreksijo razume kot boj za avtonomijo v srednjeslojski družini, v kateri hipervarovane hčerke skušajo prevzeti nadzor nad lastnimi telesi in preko tega nad lastnimi življenji. V tem kontekstu anoreksijo razume kot izbor, kot osebno strategijo za doseganje avtonomije.

Anthony Giddens (1991:106) pojmuje anoreksijo skozi termine pluralnih opcij, ki jih pozna moderna omogoča. Ženske imajo danes možnost slediti različnim priložnostim, vseeno pa v maskulini kulturi mnoge od teh poti ostajajo zaprte. Še več, da zaobjamejo te možnosti, ki obstojijo, morajo ženske opustiti stare 'fiksne' identitete na bolj temeljit način kot moški. Z drugimi besedami, ženske doživljajo odprtost pozne moderne na močnejši in bolj kontradiktoren način. Tako anoreksija zanj predstavlja ogorčen boj za varnost v svetu sicer pluralnih ampak obenem tudi negotovih možnosti. Strogo kontrolirano telo je znamenje varnega obstajanja v odprtem družbenem okolju.

Anoreksija pomeni odpoved odraščanju, zrelosti, predvsem pa spolni zrelosti; z zatrtjem menstruacije in vrnitvijo v otroško telo, se anoreksičarka vrača k materi. Hkrati stradanje omogoča in daje močan občutek moči, samonadzora, omnipotence. Anoreksija je odločitev za osebno svobodo in obramba pred zmešnjavo nevzdržnih opozicij: odvisnost/neodvisnost, otroštvo/odraslost, seksualnost/aseksualnost. Ker anoreksičarka zunanjih protislovij ne more nadzirati, se odloča za samonadzor, s katerim si obeta doseganje avtonomije in svobode (Rener, 1998:58). Hrana, naš prvi užitek, kmalu postane neločljivo povezana z idejami avtonomije in moči, sam proces hranjenja in zavračanja hrane pa centralna metafora za dileme povezanosti in ločitve. Hrana reflektira družbeno povezanost: kaj jemo, s kom jemo, ponujanje in delitev hrane, vse to igra pomembno vlogo pri podpiranju in definiranju socialnih odnosov (Benson, 1997: 136). Tudi Renerjeva (1998:58) ugotavlja, da je družinsko prehranjevanje predvsem obredno dejanje menjave, da si s hrano izkazujemo naklonjenost, se kažemo,

ideologija ženskega telesa), trpi vsaka deseta ženska med 15. in 30. letom starosti (Neubeck-

odobravamo ali zavračamo red in medsebojna razmerja. »Hrana je vedno bila medij skozi katerega so ženske nagovorjene; sedaj pa je postala jezik njihovega upora« (Orbach v Benson, 1997:137).

Pogosto se anoreksija razvije iz običajne ženske prakse, zmerne diete, posebej pri najstnicah, ki težijo k perfekcionizmu in ki so izpostavljene konfliktnim in kontradiktornim pričakovanjem in zahtevam. Starši pričakujejo od njih veliko individualnih dosežkov, tudi primeren fizični videz in največkrat se kar na sugestijo staršev odločijo za dieto. Uspeh se odraža v mamljivem občutku kontrole, avtonomije, popolne suverenosti, z lastno superiorno voljo dosežejo torej magičen (a iluzoren) občutek samoobvladanja, samopreseganja, moči. Občudujejo jih tudi drugi, pa ne le zaradi estetskega telesa, temveč tudi zaradi moči volje in samonadzora. Čeprav so v resnici žrtve lastnega telesa, občutijo telo kot kraljestvo, v katerem so absolutni diktator (Kuhar, 2001:81).

Obsedenost s hrano je po Bensonovi (1997:139) del realnosti vsakdanjega življenja, ki ima številne individualne razloge: iskanje identitete in razmejitve sebe od drugih, prisilni nadzor nad čustvi in občutki, zakon doseganja uspeha in čimboljših rezultatov... Prisila ustrezati idealu zaželjenega telesa pa je zagotovo močan dejavnik te bolezni modernega sveta. Pozni kapitalizem s svojo novo ideologijo osebnega zadovoljstva, družbenega uspeha in osebne sprejemljivosti vzpostavlja 'tiranijo vitkosti'⁵, ki je v rokah prehranske in kozmetične industrije. Reprezentacije žensk, ki nas obkrožajo, so reprezentacije neobičajno suhih ženskih teles daleč pod normalno povprečno telesno težo.

Čeprav ne moremo reči, da so podobe vitkih, ljubkih mladih teles edine podobe v množičnih medijih, pa so zagotovo najpomembnejši in obenem najbolj zapeljivi načini na katere je ženskost predstavljena. Te podobe promovirajo idejo ženskega telesa kot blaga, nečesa kar lahko uporabljamo tako kot druge stvari, da oblikujemo fantazije lastništva, moči in želja (Benson, 1997:141). Anoreksija je ekstremni primer kako telo podrediti volji, ekstremni primer discipliniranega telesa, spodletelega boja za osebno identiteto in zgovorno kaže na to, kako družba manipulira z ženskim telesom.

4.4.2 Kozmetika

Fischer v Zaviršek, 1994.197).

⁵ Chernin v Benson (1997:139)

Človeško telo je že od nekdaj predmet dekoracije. Seveda je tudi tukaj žensko telo v ospredju, v samem okraševanju pa se z umetnostjo meša tudi disciplina.

Ženska koža mora biti mehka, prožna, brez dlak in gladka; ne sme kazati znakov staranja, izkušenosti, let ali globokih misli. Dlake morajo biti odstranjene ne le iz predela obraza ampak tudi z večine ostalih telesnih površin (Bartky, 1990:69). Da bi ženske dosegle tak izgled svoje kože pa so prisiljene k uporabi kozmetičnih sredstev. Ta so dandanes neskončna v svojem številu in učinkovitosti. Ženska koža je predmet intenzivne nege in vsakodnevnih natančnih in intenzivnih rutin. Jutranja in večerna nega obraza, las, nohtov, stopal in ostalih 'področij' zahteva ogromno časa in denarja. Kreme pene, termalne vodice, olja, maske, peelingi, šamponi, losioni..., si pri negi sledijo v točno določenem vrstnem redu, postopki so natančno definirani. Pa ti postopki niso namenjeni posebnim učinkom, ampak le ohranjanju 'naravnega' videza. Posebni učinki in poudarki zahtevajo dodatne posege.

Tudi Bartkyeva (1990:70-71) opisuje kaj vse morajo ženske početi, da zgledno skrbijo za svojo kožo oziroma, da pridobijo 'dobre navade pri skrbi za kožo': skrbeti morajo za svoje zdravje na splošno, se izogibati močni izraznosti obraza, izvajati obrazno telovadbo in seveda redno uporabljati vrsto proizvodov za nego kože. Kozmetična industrija za pridobivanje kredibilnosti pri potencialnih kupcih uporablja medicinski diskurz, sama disciplina skrbi za kožo pa od ženske zahteva specializirano znanje. Ta mora vedeti kaj storiti, če je na smučanju, če jemlje zdravila, se aktivno ukvarja s športom, jadra, plava v kloriranih bazenih; vedeti mora kaj storiti, če je bila izpostavljena onesnaženemu zraku, ogrevanim prostorom, mrazu, soncu, slabemu vremenu, nenormalnemu pritisku v letalih, savnam, naporu ali stresu. Tudi lasje zahtevajo podobno kot koža, obilico časa, uporabo široke palete negovalnih pripomočkov, obvladanje množice tehnik in posedovanje specializiranega znanja.

Melita Zajc (2000:96) se na podlagi tega v knjigi Tehnologije in družbe sprašuje, ali je uporaba kozmetike podrejanje konvencijam patriarhalne družbe, ki od žensk zahteva, da 'dobro izgledajo' ali je, ravno nasprotno, dejanje individualne kreativnosti? Kozmetika kot sodobna 'tehnologija' po njenem mnenju daje ljudem možnost, da ustvarjajo sami sebe, se samovoljno oblikujejo. Posebnost teh novih tehnologij pa je, da v njih telo ne nastopa kot naravna danost, temveč kot družbena konstrukcija. Bartkyeva medtem odločno nasprotuje pojmovanju kozmetike kot estetske aktivnosti v kateri lahko ženska izraža svojo individualnost. Ličenje obraza je po njenem mnenju visoko stilizirana dejavnost, ki daje malo prostora samo-izražanju. »Slikanje obraza ni isto kot slikanje slike; v

najboljšem primeru ga lahko opišemo kot ponavljajoče se slikanje ene in iste slike« (Bartky, 1990:71).

Celotna medijska produkcija, časopisi, televizija kot tudi filmska industrija in oglaševanje, prikazuje podobe idealnih ženskih teles in tako skrbi za njihovo popularizacijo. Ženska osebna identiteta in subjektiviteta sta nagovorjeni in oblikovani prek skrbi za njeno telo. Ene pomembnejših nosilk ideologije lepega telesa pa so tudi ženske revije, ki svoje občinstvo nagovarjajo na specifičen način.

V. ŽENSKÉ REVIJE

Pod ženskim tiskom razumemo revije, ki se za take opredeljujejo same oz. revije, katerih celotna uredniška filozofija tako z vsebino kot formo (stil in jezik ženskega tiska) nagovarja žensko občinstvo (Todorović-Uzelac, 1987:5). Njihova zgodovina je povezana z zgodovino moderne patriarhalne konstrukcije ženskosti ter obenem z zgodovino moderne reprezentacije in diskurzov ženskosti (Ballaster in dr., 1997:43-44). Nastale so kot normativna komunikacija, ki je paternalizirala bralke in jim predpisovala primeren način vedenja in življenja. Današnji ženski časopisi so ohranili to normativno funkcijo – imajo eno najpomembnejših vlog v konstrukciji ženskosti v sodobni zahodni družbi. Upravljajo z ženskim vedenjem in videnjem, subjektiviteto, z njihovo seksualnostjo in percepcijo politike (Luthar, 1999:433). So pomemben del medijske kulture, medij, ki širi 'kulturo ženskosti'⁶ in zadovoljuje potrebe žensk po vsebinah, ki istočasno zabavajo, poučujejo in informirajo (Todorović-Uzelac, 1987:3).

Čeprav se ženske revije med sabo zelo razlikujejo, so njihove skupne značilnosti naslednje: pripadnost 'lahkemu žanru', visoke naklade, neinformativnost, neaktualnost, konzervativnost, privlačnost za oglase in visoka estetika revij (Todorović-Uzelac, 1987:5). Ženske revije so sicer osredotočene predvsem na samoizpovedovanje in samoizpopolnjevanje, na kultivacijo in objektivizacijo telesa, obravnavo in permanentno refleksijo osebnih ter družinskih odnosov in redkokatere revije za ženske ali tim. družinske revije se ukvarjajo s političnimi zadevami (Luthar, 1999:433). Po mnenju Ros Ballaster (1991) je njihova osnovna značilnost intimni ton – 'me ženske'. Navkljub razlikam v statusu, premoženju, razredu in rasi, ženske revije predvidevajo, da imajo vse ženske enake izkušnje. Značilnost, ki najbolj vzbuja pozornost pa je njihova heterogenost, vzporednost različnih žanrov, mešanje tiska in fotografije, ponujanje različnih 'glasov'. Ženska revija ne zahteva, da jo beremo od začetka do konca, niti v kakšnem drugem vrstnem redu, njihova fragmentirana struktura odgovarja ženskam v modernem svetu, ki jim je težko ohranjati koncentrirano pozornost. Pomemben aspekt ženskih revij je tudi ta, da je bralka ženskih revij v prvi vrsti nagovorjena kot potrošnica. Najprej kot potrošnica teksta, nato pa še kot potrošnica dobrin, ki jih tekst predstavlja kot bistvene pri doseganju njene ženskosti.

⁶ Kulturo ženskosti Edgar Moren definira kot: biti lepa, biti všečna, skrbeti za hišna opravila, kuhati, sanjati o ljubezni, vzgajati otroke (Moren v Todorović-Uzelac, 1987:3).

Ženski tisk ima povsod po svetu visoke naklade in privlači na milijone žensk. Poleg visoke naklade naj bi bil za ženski tisk značilen poseben vpliv na bralke. Šlo naj bi za vpliv na zavest bralk, za svojevrstno 'kolonizacijo duha' in 'evakuacijo realnega'. Tovrstni tisk ima po mnenju N. Todorović – Uzelac (1987:) na trgu enak položaj kot vsak drug proizvod, njegova funkcija pa je istočasno družbena in ideološka. Družbena funkcija naj bi bila v tem, da predstavlja ženski tisk ogromne finančne interese – in to ne le interese svojih izdajateljev, ampak tudi reklame in industrije, ki proizvaja izdelke za lepoto, hišo, otroke... Ideološka funkcija pa naj bi bila v tem, da je ženski tisk eden od pomembnih faktorjev integracije v vladajoči sistem odnosov. Tudi Ballasterjeva (Ballaster in dr., 1991) govori o ideološki funkciji ženskih revij, po njenem mnenju 'ideologija ženskosti' deluje tako, da zamegljuje izkoriščevalske odnose in zatiranje med moškimi in ženskami z namenom, da legitimira moško dominacijo. Pri tem ugotavlja, da je pri branju ženskih revij težko ugotoviti kaj v resnici je ideologija ženskosti. Ženske so po eni strani res predstavljene v vlogah, kjer strežejo in skrbijo za moške obenem pa te revije prikazujejo tudi veliko vizualnih in tekstualnih podob močnih žensk v poslovnih oblekah, s kovčki v rokah, ko puščajo svoje moške za sabo. Ženske revije tako vsebujejo veliko nasprotujočih si in kontradiktornih stališč glede ženskosti, ravno ta njihova heterogena forma pa izraža paradoksalno naravo konstrukcije ženske identitete.

Način, na katerega so ženske predstavljene v medijih je kulturno, zgodovinsko in družbeno pogojen. Stereotipi, ki so povezani s spolnimi vlogami, so globoko zasidrani v sistemu družbenih vrednot. Ženska se je dolgo stereotipno povezovala z usodo žene, matere in gospodinje, ki deluje v zasebni sferi življenja. Različne raziskave, ki jih v svojem delu povzema Hrženjakova (Hrženjak in dr., 2002:14) so pokazale, da so bile ženske v medijih pogosto upodobljene kot neumne, pasivne, odvisne in neuravnovešene, medtem ko so moški upodobljeni kot racionalni, aktivni, samostojni in razsodni. Kot protislovje tej materinski in gospodinjski vlogi ženske pa se začne pojavljati podoba lepe, samozavestne, spolno privlačne, usodne ženske, ki jo oblikujejo zlasti oglasi za kozmetiko in modo.

Tudi Ballasterjeva (1991:156) piše, kako ima ženska, ki je bila včasih predvsem mati in gospodinja, danes na voljo še mnogo drugih vlog. Vse bolj v ospredje prihaja poslovna ženska, ki je uspešna in vedno urejena. Zavzema se za svoje pravice, hkrati pa mora biti seksi, zapeljiva in moderna, če želi uspeti v življenju. Jalušičeva (v Coward,1989:15) ugotavlja, da te reprezentacije sicer kažejo moderno, 'emancipirano' žensko, katere imidž je na eni strani povezan s progresivnimi ekonomskimi in političnimi

zahtevami feminizma, na drugi pa korespondira s pornografsko reprezentacijo ženske kot objekta (moškega) pogleda.

Podoba žensk v njim namenjenih revijah, se je sicer spremenila iz strogo tradicionalne v bolj moderno, diskurzi v revijah so ženske začeli spodbujati k delovanju na javnem področju in k uspešni karieri zunaj doma, čudno in obenem smešno pa je, na kakšen način jim predstavljajo pot do uspeha – ta vodi vedno in predvsem skozi lepo zunanost. Vprašanje, ki se postavlja je, kako branje teh ženskih revij in izpostavljenost njihovim reprezentacijam ženskosti vpliva na konkretno bralko, na njeno osebno identiteto, subjektiviteto? Zanima me predvsem, kako reprezentacije ter diskurzi o ženskem telesu v teh revijah vplivajo na bralkino dožemanje svojega lastnega telesa. Zakaj se ženske ne uprejo temu tako težko dosegljivemu idealu strogo discipliniranega telesa in mogoče še najpomembneje, zakaj tudi 'povprečne' ženske najdejo toliko zadovoljstva ob branju teh revij?

5.1 Ženski užitek

Rosalind Coward (1989) v *Ženski želji* prikazuje ekonomijo užitkov in želja skozi diskurze, ki se naslavljajo na ženske. Med drugim raziskuje tudi diskurze o lepoti in zdravju, ki z obljubo užitka skozi preoblikovanje ženske želje proizvedejo žensko pozicijo. Zanima jo, v kakšnem razmerju so ti diskurzi do podreditve žensk. Ali zatirajo ženske? Po njenem mnenju, po eni strani učinkuje sprejemanje ponujenih užitkov in želja kot 'neznosna tortura', ki so se ji pripravljene podvreči ženske, po drugi strani pa avtorica ne zanika, da iz tega potegnejo svojevrsten užitek. Ti užitki pa so ustvarjeni in usmerjeni in vežejo ženske na strukture, ki sicer popuščajo užitku, vendar jim na koncu uničijo srečo. Usmerjeni so nanenehno željo po doseganju idealov – popolnih nog, popolnih las, čvrste zadnjice, vitkega telesa. Nezadovoljstvo žensk se nenehno preoblikuje v željo, kot željo po nečem več, kot popolno predelavo tega, kar smo že imele – nezadovoljstvo, premeščeno v željo po idealu. »Menim, da so ravno reprezentacije ženskega užitka in želje tisto, kar producira in ohranja ženske pozicije. Ženski položaji se oblikujejo kot odgovori na užitke, ki nam jih ponujajo; našo subjektiviteto in identiteto oblikujejo definicije želja, ki nas obdajajo« (Coward, 1989:4). Doseganje teh idealov, ki bi nam prinesli srečo, pa je seveda zelo naporno in od žensk zahteva ogromno časa in energije. Koncept ženskosti je danes osredotočen na telo, ki mora ustrezati določenim merilom. »In sodobna podoba idealnega ženskega telesa je v

celoti v sozvočju s potrebami družbe po ženski polni zaposlenosti, kultu mladosti in zdravja in nujnostjo razvitega kapitalizma, da ohranja visoko stopnjo potrošnje« (Hrženjak v Hrženjak in dr., 2000:29). Ženska pa lahko kozmetične tehnike nege in dekoracije (discipliniranja) telesa občuti kot ugodje, celo kot občutek moči in avtonomije ali kot poudarjen občutek ženskosti in identitete. To privede do pojava, ko »na mestu svojega uživanja subjekt ni samo najbolj svoboden /.../, pač pa je tam hkrati tudi točka njegove najgloblje podrejenosti oblasti in vpletenosti v oblastna razmerja« (Hrženjak v Hrženjak in dr., 2002:30). Po Hrženjakovi gre torej za produkcijo disciplinirane ženskosti na način, da se discipliniranje telesa ujema z ženskim užitek in avtonomijo, »to pa je nadvse prefinjen oblastni mehanizem in najbolj ekonomična oblika nadzora in regulacije ženskosti – to je ženska, ki pri svojem samonadzoru in samoregulaciji uživa« (Hrženjak v Hrženjak in dr., 2002:30).

Problem pa predstavlja tudi dvojnost ideologije in užitka v ženskih revijah.

V kulturni teoriji (cultural theory) sta se ta dva pojma razumela kot nasprotji. Medtem ko teoretiki popularne kulture (popular culture) zagovarjajo užitke, pa teoretiki množične kulture (mass culture) obsojajo omamljajoč učinek njenega ideološkega prisilnega jopiča. Za nekatere je užitek povezan s seksualnostjo in razdvojenostjo, kar odpira prostor za svobodo in avtentičnost. Za druge pa so ti užitki preprosto le simptomi lažne zavesti. Analitiki ženskih revij so ponavadi ujeti med poudarjanjem užitkov in razlaganjem njihovih prikritih ideoloških učinkov. Ne drži, da so vsi užitki družbeno zgrajeni – za vsakega posameznika ali skupino je užitek lahko odvisen tudi od kulturnih in družbeno določenih naborov pomenov in vrednot, ki so jim dostopni v diskurzu (Ballaster v Ballaster in dr., 1991:161).

Po mnenju Ballasterjeve (v Ballaster in dr., 1991:164-167) ženske revije nudijo užitek v svoji raznolikosti in različnosti s tem ko vsebujejo več kontradiktornih, če ne celo inkoherentnih, diskurzov o ženskosti. Za mlajše ženske predstavlja užitek ogledovanje luksuznih izdelkov, medtem ko je za starejše ženske ta v ekonomični ceni. V obeh primerih je 'gledanje' tudi način konzumiranja blaga. Ballasterjeva se sprašuje, če ta užitek ženske bralke, ki gleda, izhaja iz njenega uživanja pri tem ko zavzame moško dominantno pozicijo subjekta v relaciji do drugih objektov, blaga, žensk. Odgovor na to vprašanje je po njenem mnenju pritrdilen, čeprav meni, da občutek zadovoljstva ni samo v pridobitvi subjektivnosti. Užitki so nejasni in dvoumni. Revije, tako kot ženskost, ki jo proizvajajo, nikoli popolnoma ne zadovoljijo, so pa njihove konstrukcije ženskosti

popolnoma predvidljive. »Užitek v lahкости in prepoznavanju je glavni ideološki užitek teh revij« (Ballaster v Ballaster in dr., 1991:168).

VI. ANALIZA REVIJE EVA

Revija Eva je relativno nova revija, ki je vstopila na slovenski trg junija 2001, kot ena izmed izdaj medijske hiše Delo revije. Namenjena je predvsem mlajšim ženskam, ciljna skupina so ženske med dvajsetim in tridesetim letom. Izhaja z naklado približno 22500 izvodov, kar jo glede na velikost slovenskega trga uvršča med visokonakladne revije.

Za analizo bom uporabila vseh dvanajst števil, ki so izšle v letu 2003. Najprej bom raziskala kakšna telesa prezentira revija in kako nagovarja bralko v zvezi z nego in skrbjo za telo. Na kakšen način utemeljuje samonadzorovanje in samokontrolo telesa ter kaj ji obljublja v zameno. Zanimalo me bo tudi kakšne so ideološke prakse popularnega tiska, s katerimi revija prispeva k oblikovanju subjektivitete in identitete bralke.

Tako kot v večini ženskih revij, je tudi v tej velika večina vsebine namenjena lepoti, modi in spolnosti, torej temam, ki obravnavajo žensko telo in njeno zunanjo podobo; sama pa se bom posebej osredotočila na diskurze, ki iz meseca v mesec direktno nagovarjajo bralko prek diskurzov o telesnih režimih, dietah, kozmetiki, telovadbi. Temu so v reviji Eva namenjene tri stalne rubrike: 'Telo', 'Zdravje' in 'Lepa kot Eva'.

6.1 Prezentacija ženskega telesa

V vseh dvanajstih številkih izbrane revije je ne le prevladujoča, ampak edina prikazana podoba telesa, mlado, vitko, negovano telo. Fotografije so visoko stilizirane, na njih so najpogosteje prikazane manekenke, modeli, zvezde iz filmske in glasbene industrije ter v vsakem izvodu revije tudi stilsko preobražene bralke. Vizualni moment je v ženskih revijah na prvem mestu. »V zabavnem tisku fotografija pogosto uspešno zamenjuje tekst, ki je skrčen le na dodatno razlago fotografije« (Todorović – Uzelac, 1987:116). Tako je tudi Eva polna estetsko dovršenih fotografij popolnih teles, ki se bleščijo iz malodane vsake strani.

»Lepota ženske v ženskih revijah je umetna stvaritev, ki je sorazmerna trudu, da dosežemo estetski ideal fotomodelov, kot tudi količini časa in denarja, vloženega v nakup dragih kozmetičnih preparatov in modnih dodatkov. Lepota je, torej, v direktnem sorazmerju s potrošnjo vloženo v nego (diete, naprave in preparati za hujšanje). Zelo redko je prezentirana kot lepota duha, intelekta« (Todorović – Uzelac, 1987:120).

Žensko telo je nagovarjano prek diskurzov o negi in skrbi zanj, cilj pa naj bi bilo lepo in predvsem (kar nikoli ne pozabijo poudariti) zdravo telo.

»Nikakor se ne vidite v telovadnici ali da bi vsako jutro tekli v bližnjem parku ali gozdnih stezah. Nikoli niste čutili pritiska, da bi svoje telo spravili v gibanje in poskrbeli, da bi bili tudi sami bolj zdravi in polni energije. Da bi vsaj malo začeli s spreminjanjem svojega nezdravega življenja, začnite počasi in poskusite s stvarmi, ki jih zmorete. Osredotočite se na to, da boste naredili nekaj dobrega za svoje zdravje in ne, da boste shujšali do onemoglosti...« ('Najdite svojo popolno vadbo', Eva, april 2003, str.111).

»Da bi ohranili zdravo težo in poskrbeli za zdravje, ni potrebno veliko, čeprav vitkost in zdravje nista sama po sebi umevna, ampak zahtevata kar nekaj odrekanja« ('Najdite svojo popolno vadbo', april 2003, str.111).

»Verjamemo, da lahko vsak, ki ima le nekaj volje, utrdi svoje telo s telovadbo in tako poskrbi tudi za njegovo zdravje« ('Lepi, vitki in spočiti', oktober 2003, str.101).

»Lepi in zdravi boste ostali le, če boste telo vsak dan oskrbeli z antioksidanti« ('Sami svoj prehrambeni trener', julij 2003, str.100).

Skrb za lepo telo je predstavljena kot skrb za zdravo telo in daljše življenje, debelost pa kot zdravju škodljiva. Če bomo lepi in vitki, bomo torej tudi zdravi. Pri pregledu izbranih rubrik pa sem opazila tudi, da so vsebine med seboj pomešane, npr.: pod rubriko 'Zdravje' poleg nasvetov glede zdrave prehrane, gibanja in zdravju škodljivih dejavnikov, najdemo tudi: 'En vikend – eno popolno telo' - in ne zdravo telo (januar 2003, str. 85), '5 nasvetov za vitkost še pred pomladjo' (februar 2003, str.99), 'Raven in negovan trebuh', 'Seksi noge, seksi zadnjica', 'Pokončno oprsje', 'Hrbet, ki lovi poglede', 'Sanjska ramena', 'Hitro in učinkovito do sanjskega telesa' ('Zažarite spomladi', marec 2003, str.98), 'Veselo v mini krilo! Resnica o celulitu' (april 2003, str.107), itd..., kar še dodatno potrjuje predpostavko, da sta zdravo in lepo telo, po mnenju piscev te ženske revije, eno in isto. Ko bomo lepe in spolno poželjive, se bomo tudi bolje počutile.

»Največkrat v tej rubriki poskrbimo za čvrste mišice, ta mesec bomo poskrbeli tudi za čvrstega duha. Ker zdravo in lepo telo potrebuje zdrav in lep duh.« Tako utemeljujejo članek o novih wellnes programih, »ki bodo poskrbeli za vaše telo in predvsem duha« ('Telo', maj 2003, str.102).

Lepo telo pa je seveda tudi mlado telo. Lepotni nasveti so polni informacij kako zaustaviti staranje. Se torej lepota in starost izključujeta? Če sklepamo po analizirani reviji, ki v rubriki 'Lepa kot Eva' z nasveti in lepotnimi novičkami skrbi za lep izgled svojih bralk, lahko na to vprašanje odgovorimo pritrdilno.

»Načeloma ne maramo prevar. Toda ko gre za leta, jih nadvse rade vsaj nekaj prikrijemo. Eva tokrat svetuje, kako se lahko povsem preprosto pomladite s kozmetičnimi pripomočki« (maj 2003, str.91).

»Z nekaj dobrimi nasveti vizažistov resnično lahko izgledate vsaj pet let mlajši, kot ste v resnici. In seveda se tako tudi počutite« ('Pomladite se', maj 2003, str.92).

»Nasvet za vse Eve: začnite z obrazno telovadbo. To je najboljši način, da kožo ohranite v izvrstni formi, ne glede na vašo dejansko starost. Tako kot rekreacija učvrsti vaše telo« (november 2003, str.92).

Tudi proizvodi, ki jih revija ponuja ženskam, imajo isto nalogo: ohraniti mladosten videz in ne pokazati svojih let.

»Novadiol je prva globinska nega s Phyto-Flavonom R, ki združuje poživiljajoče izvlečke soje in dve patentirani aktivni učinkovini rastlinskega izvora. Skupaj delujejo proti izgubi čvrstosti kože obraza in vratu, povezani s hormonskim staranjem« ('Lepotne novičke', januar 2003, str.94).

»Garnier Skin Naturals STOP je multiaktivna nega proti prvim znakom staranja. Formula z vitamini A, C in E kožo dolgotrajno vlaži, zmanjšuje prve gube in polti vrača lesk, zaščitni faktor 15 pa jo ščiti pred UV-žarki, ki so eden bistvenih povzročiteljev staranja« ('Lepotne novičke', januar 2003, str.94).

Značilno za obravnavanje telesa v tej reviji je tudi, da je telo razdeljeno na posamezna področja (noge, prsi, zadnjica...). Da je fragmentiranje ženskega telesa v ženskih revijah pogosto, ugotavlja tudi Vjeron Katunarić: »Fetišistično razstavljanje delov ženskega telesa v množičnih medijih je posledica mehanizmov razdvajanja in fiksacije ženske, kar smo spoznali preko klasične psihoanalize. V množičnih medijih rekonstrukcija ženske služi rekonstrukciji družbenih stereotipov o ženskah« (Katunarić v Todorović – Uzelac, 1987: 121). »Idealna postava je obrezana v vitek obris, iz katerega

seveda tu in tam kaj štrli ali visi, in to postanejo problematična področja. Posledica tega je možnost – celo verjetnost – da bodo ženske mislile o svojih telesih v pojmih delov – po posameznih področjih, kakor da bi ti deli živeli neko ločeno življenje» (Coward, 1989:31).

»Raven in negovan trebuh. Ohlapen trebuh z maščobnimi blazinicami je večinoma posledica delovanja hormonov, ki oslabijo vezno tkivo. Hitro hujšanje in ponovno pridobivanje teže ter nosečnost in porod so prav tako velika obremenitev za trebušne mišice, ki se brez redne vadbe, po domače povedano, ne držijo pokonci.

Seksi noge, seksi zadnjica. Noge in zadnjica sta dela telesa, ki se odlično oblikujeta z redno telovadbo, zdravo prehrano in pravilno nego. Celulit ni tako trdovratna stvar, kot nas prepričujejo nekateri. Dovolj potenja bo odpravilo celulit v nastanku, rezultat pa bodo lepo oblikovane mišice. Ritka, kot jo ima Jennifer Lopez, še zdaleč niso nedosegljive sanje.

Pokončno oprsje. Obožujete odprte tope s seksi dekoltejem. Radi pokažete veliko kože? Pokažite jo, kolikor jo hočete, vendar vedite, da je koža na dekolteju in prsih še posebej suha in občutljiva, prsne mišice pa kaj hitro postanejo ohlapne...

Hrbet, ki lovi poglede. Da ne boste v zadregi, ko boste morali komu pokazati hrbet. Pa čeprav le v lepi obleki z naramnicami.« ('Zažarite spomladi', marec 2003, str. 99-100)

Ženskam je tako ponujen razdrobljen občutek telesa, ki po mnenju Cowardove »lahko postane podlaga za popolnoma mazohistično oziroma kaznovalno razmerje do lastnega telesa« (Coward, 1989:31). Tudi jezik, ki se nanaša na žensko telo in na nego določenih področij, je kaznovalen in strog.

»Pred prhanjem kožo telesa zdrgnite s suho ščetko. S tem boste pospešili prekrvitev in odstranjevanje strupenih snovi s telesa, koža bo bolj voljna in napeta. Ščetkanje deluje tudi proti celulitu.« ('Lepa kot Eva', februar 2003, str.96)

»Da pridobite in ohranite zdravo postavo (seveda ne gre samo za lepoto telesa, ampak za zdravo in aktivno delovanje celotnega organizma), je potrebno tudi nekaj napora in – če hočete, ja – tudi bolečine. /.../ Ne gre za mučenje sebe, kot bi marsikdo pomislil, ampak da svoje telo vzgajaš in iz njega potegneš najboljše. Saj poznate lep slovenski pregovor, da se brez muje še čevelj ne obuže. Brez napora in brez odrekanja pa ni ne zdravja, ne popolne postave in ne lepega telesa.« (marec 2003, str.98)

»Žal je še vedno najbolj učinkovita izmenična toplo-mrzla prha, ki krepi vezno tkivo na vsem telesu, še posebej na prsih. Torej, stisnite zobe in prekrvite telo.« (marec 2002, str.101)

»Uščipnite se. Rahli uščipi po trebuhu bodo prekrvili vaš trebuh. Tovrstno masažo izvajajte leže ali stoje.« (marec 2003, str.101)

Stiskanje zob, ščetkanje in ščipanje telesa... Ženski se ponuja miselnost, da brez stroge telesne discipline in samonadzora ne more biti lepa. Na drugi strani pa se ji pri vsem tem ponuja celo užitek.

»Oblikujte svoje telo, izgubite odvečne kilograme in se počutite nebeško!« ('Hodite, tecite za življenje', september 2003, str.102)

»Čeprav ste imele doslej morda pred odhodom na plažo ali pred razkazovanjem odkrite kože v soparnih mesecih mnoge strahove, se jih z Evinim vodičem lahko otresete v trenutku. Ponujamo vam trideset vročih predlogov za samozavest.« ('Od sramežljivke do seksi dive na počitnicah', avgust 2003, str. 89)

»Ko smo ravno pri prehrani, poleti čez dan zaužijte več sadja, zelenjave, kosmičev, ker so lažji za prebavo. Učinek pa se pozna tudi na vašem videzu in počutju...« (avgust 2003, str.90)

Sporočilo, v čem je užitek samodiscipliniranja, je jasno: ko bomo dosegle popolno obliko telesa, skrile znamenja svojih let in okrepile mišice se bomo počutile 'nebeško', bolj bomo samozavestne, obenem pa bomo prestregle več občudujočih pogledov...

Naslednji paradoks, ki sem ga opazila v obravnavani reviji je ta, da prevladuje ideal naravnega videza, ki pa ga lahko dosežemo samo in le z uporabo kozmetike.

»LJUBIM NARAVNO

Videz v treh korakih:

1. Za naraven videz ličenja uporabite obarvano kremo, ki vsebuje zaščitni faktor in kožo varuje pred škodljivimi vplivi iz okolja.
2. Ličnice poudarite s senčilom v prahu barve zemlje in ga zabrišite. Čez to senčilo na ličkih uporabite še rahel dotik kremnega senčila v pudrasto roza odtenku. Veke pustite nenaličene.

3. Posvetite se ustnicam. Najprej jih obrobite s svinčnikom v rjavo-roza odtenku in z njim zapolnite celotno površino ustnic. S tem boste podaljšali obstojnost šminke, ki jo boste nanесли čisto na koncu.« ('Lepa kot Eva', marec 2003, str.93)

»NARAVNO DEKLE

Za nežen in naraven videz

Tukaj so oči tiste, katerim smo se najbolj posvetili, da smo dobili svež in zelo nežen videz.

1. Nanesite puder, poudarite lica in uporabite nežno šminke za usta.
2. Nato se posvetite očem. S čopičem najprej nanesite svetlejšo barvo in pobarvajte celotno veko vse do obrvi.
3. Z rjavim svinčnikom naredite črto tik nad trepalnicami. Da se barva vpije, jo lahko potegnete večkrat. Za lažje nanašanje in mirnejšo roko svetujemo, da kotichek zunanje veke primete s kazalcem in jo potegnute navzven. Tako boste lažje s svinčnikom zarisali pravilno linijo.
4. Vzemite čopič in rahlo zabrišute črto, ki ste jo naredili tik nad trepalnicami. Vzemite temnejše senčilo in ga spet potegnute tik nad trepalnicami. Barvo nanesite še na zgornjo stran veke (v predel med očesom in arkado).
5. Nanesite rjavo maskaro.

Za popolnoma naraven videz smo uporabili:

1. Tekoči puder Hydrasense, 103 Soft Beige
2. Korektor Hide the Blemish, 103 Soft Honey
3. Puder v kamnu Stay Matte, 005 Silky Beige
4. Dvojno senčilo Special Eyes, 321 Walnut Pearls
5. Svinčnik Exaggerate, 211 Sable
6. Maskara Extra Super Lash, 102 Brown Black
7. Rdečilo Blush, 001 Santa Rose
8. Šminke Diamond Lights 170
9. Glos Vinyl Lip, Ultra Brilliance 118« ('Naravno deklet ali večerna diva?', julij 2003, str.110)

Celoten postopek, z uporabo devetih specializiranih kozmetičnih proizvodov, ni namenjen ustvarjanju posebnih učinkov ali poudarjanju nekega dela obraza, ne – namenjen je ohranjanju 'naravnega' videza. Ti postopki nam dajejo misliti, da ženska popolnoma brez ličil in negovalne kozmetike ne more biti lepa, torej se mora za svoj 'naravno' lep videz pošteno potruditi, najprej odšteti denar za nakup nujno potrebnih proizvodov, nato pa še žrtvovati čas, ki ga terjajo takšni posegi.

Ustavimo se še pri dietah in stalni obsedenosti ženskih revij z žensko težo, ki je vedno na prvem mestu. Poglejmo si nekaj primerkov dobronamernih nasvetov mladim bralkam naše revije o optimalnem prehranjevanju ženskega telesa.

»Prehranjevalne navade so odgovorne za vaš videz, postavo, zdravje...In nekateri imajo veliko problemov z njo. Vsem pa uravnava način življenja. Se ne strinjate, da hrana dobesedno kroji vašo usodo? /.../ Ne gre za to, da bi vas puščali lačne, vendar vaše telo resnično ne potrebuje toliko hrane. Presenečeni boste, kako majhna sprememba je potrebna, da se bodo videli prvi rezultati. /.../ Čemu se resnično morate odpovedati, če hočete v pomlad zakorakati vitki in polni energije? Predvsem belemu kruhu, ocvrtemu krompirju, biskvitom itd. /.../ To kar spravite v usta danes, se bo poznalo na vaši koži in postavi ter bo vplivalo na vaše zdravje čez dvajset ali trideset let.« ('5 nasvetov za vitkost še pred pomladjo, februar 2003, str. 99-100)

»Popestrite svojo prehrano, izognite se stvarim, ki jih lahko pogrešate: predvsem sendvičem, sladkarijam in gaziranim pijačam, ki vam ne dajejo energije, samo skrite kalorije« (april 2003, str.108), se glasi nasvet, kako si pomagati s prehrano proti celulitu. Le dve strani naprej, pa nam v rubriki 'Grešite z Evo', na celostranskih barvnih fotografijah ponujajo recepte prav za prepovedane sendviče. »Hrustljave štručke kruha napolnite s svežimi sestavinami, ki že dišijo po pomladi. Za vas smo tokrat pripravili sendviče z jastogom, zelenjavo in kuhanim pršutom. Izberite svojega in izkoristite čas za užitke!« (april 2003, str.112) Nam hočejo utrditi karakter in z mamljivimi fotografijami vcepiti trdno voljo, ali je to samo dobronamerna pomoč pri skrbi in pripravljanju hrane za naše moške?

Prav v vsakem od pregledanih dvanajstih izvodov revije Eva, ne manjka nasvetov glede prehrane, ki nam pomaga do vitkega in seveda zdravega telesa. Verjetno ti nasveti za 'večno vitkost' veliko pripomorejo k dobri prodaji revije.

Primerov, kako ženske revije s svojimi diskurzi disciplinirajo telo bralke, je nešteto. Za vsak delček ženskega telesa ponujajo več kozmetičnih sredstev, primeren sistem prehranjevanja in točno določene telovadne vaje.

»Poskrbite za depilacijo nog, bikini predela in pod pazduho /.../ Po vsakem sončenju koži priskrbite vlago /.../ Na dan spijte deset kozarcev vode /.../ Enkrat na teden v telo vmasirajte nežni peeling /.../ Privoščite si maske in obloge, ki kožo hladijo in obnavljajo /.../ Poskrbite za svoja stopala... ('Od sramežljivke do seksi dive na počitnicah', avgust 2003, str.90-91)

...to je samo nekaj od skupno tridesetih predlogov za nego telesa na počitnicah. Seveda so prirejeni samo za situacijo, ko se znajdemo na plaži. Tretmaji telesa pozimi, recimo na smučanju, so poglavje zase in zahtevajo posebno nego.

Standardi lepote in zdravega ženskega telesa natančno predpisujejo (primerni) odnos ženske do lastnega telesa, s tem ko ji predpisujejo idealno gibljivost telesa, dovoljeno mero spontanosti, pravilno držo in ustrezen položaj, prakse, v katere se spodobi vpreči žensko telo, in tiste, ki za to niso primerne... Tako natančno definirajo obseg fizične svobode ženskega telesa. In seveda je odnos med fizično svobodo in psihičnim, intelektualnim in ustvarjalnim razvojem zelo tesen. Tako tesen, da lahko rečemo, da discipliniranje telesa pomeni hkrati tudi discipliniranje duha (Hrženjak v Hrženjak in dr., 2002:28).

6.2 Ideološke prakse ženskega tiska

V nadaljevanju me zanima, na kakšen način revije vplivajo na bralko? Kako dosežejo identifikacijo bralke s ponujenimi podobami? Kakšne so njihove ideološke prakse? Ker velja, da »analizo popularnega diskurza utemeljujemo ravno na predpostavki, da popularni žurnalizem simulira neposredno intimno ideološko interakcijo z bralci in zato analiziramo ideološke učinke takšnih postopkov« (Luthar, 1998:45), bom preverila, katerih ideoloških praks se poslužuje revija Eva pri interakciji z implicitno bralko in njenim telesom.

»Osrednja ideološka praksa popularnega tiska je ustvarjanje (iluzije) konsenza« (Luthar, 1998:150). Ženske revije predpostavljajo, da imajo vse njene bralke isti pogled na svet, enake pojme o ženskosti, da si vse želijo shujšati in izboljšati svoj videz, imeti vitko postavo, živeti zdravo, ujeti pravega moškega...itd. Primere za takšno ustvarjanje konsenza sem našla tudi v obravnavanih izvodih revije Eva.

»Vsaka ženska je rada lepa in urejena.« ('Šola ličenja', julij 2003, str.110)

»Pred poletjem nas večino napade panika, kako bomo izgledale v kopalkah.« ('10 načinov, kako brez težav izgubiti vsaj 3 kilograme!', junij 2003, str.59)

»Telo brez maščobnih blazinic in koža brez gub so sanje vsake ženske.« ('Zažarite spomladi...', marec 2003, str.98)

»Vse dejavnosti zunaj konsenza /.../ so definirane kot deviantne, disidentske in pervertirane. Razlike med njimi so nepomembne, saj vse ogrožajo konsenzualno družbo« (Luthar, 1998:151). V našem primeru sta npr. kot deviantnost opredeljeni debelost in starost. Če sta že obravnavani, sta obravnavani v perspektivi drugačnosti.

»Eva je ponosna na svoje tri varovanke, ki so tudi z njeno pomočjo skupaj shujšale skoraj 70 kilogramov /.../ Začetek je bil za vsako težak, saj se je morala soočiti s svojimi kilogrami, ki jih je Jožica skrbno evidentirala. Nato so stekle natančne meritve telesne maščobe, obsega trebuha, bokov... In končno 'razglasitev' rezultatov: koliko so pretežke in koliko morajo shujšati, če želijo imeti normalno (!) težo /.../ Okoli novega leta bodo po vsej verjetnosti na svoji pravi (!) teži.« ('V pol leta so skupaj izgubile 69 kilogramov', julij 2003, str.52-55)

S pojmom konsenza sta tesno povezana pojma zdrav razum in naturalizacija. »Osrednji postopek zdravega razuma je naturalizacija družbenih fenomenov in ahistorično pojmovanje zgodovinskih pojavov. Popularni mediji so tisti, ki so v sodobnosti v največji meri kolonizirali zdrav razum. To pomeni, da se stalno vsiljujejo in uspešno tudi vsilijo kot vir zdravorazumskega pogleda na svet. Kolonizirati zdrav razum, to hegemonično ideologijo, pomeni imeti moč definirati, iz česa zdrav razum v določeni situaciji sploh sestoji, kaj je zdravorazumski in torej naravni pogled« (1998:152). Ko nam torej revija zdravo in vitko telo ponuja kot idealno, normalno in predvsem *naravno*, ideološko učinkuje. Kulturno konstruiran ideal telesne oblike vzpostavlja kot naraven in nadčasoven ter s tem dosega »hegemoničen ideološki učinek javnega govora« (1998:153).

Naslednja strategija, ki jo uporabljajo ženske revije za doseganje ideološkega učinka je »oblikovanje lastnega institucionalnega govora s pomočjo retorike interpersonalne komunikacije« (1998:153). Psevdo-intimni jezik oz. popačeni dialog je sredstvo, s katerim popularni diskurz (bodisi populistični politični jezik, rumeni dnevni tisk ali popularna ženska revija) ustvarja in ohranja iluzijo konsenza 'enotnega naroda', iluzijo obstoja 'navadnega poštenega Slovenca' ali 'običajne slovenske ženske' (1998:154). Bistveni del je imitacija dialoga med revijo in implicitno bralko.

»Bi radi spremenili videz? Malce reorganizirana prehrana lahko naredi čudeže. Prisezemo, ni potrebno veliko. Le nekaj vzemite stran in dodajte spodaj naštetu.

Mogoče vas pri vaših letih čas še ni načel. Vendar, če imate možnost, opazujte ženske pri petdesetih, šestdesetih...Opazite kdaj razliko? Ste včasih navdušeni nad videzom nekaterih postavnih dam v srednjih letih? Vprašajte jih, kaj jedo. To, kar spravite v usta danes, se bo poznalo na vaši koži in postavi ter bo odsevalo vaše zdravje čez dvajset ali trideset let. Zato le zgrabite ponujeno!« ('Leta tečejo, vi ostajate enaki', februar 2003, str.100)

Ideološka funkcija dvogovora je naturalizacija pojmov, s katerimi je realnost prezentirana. Naturalizacija je tudi temeljna lastnost vsakega ideološkega diskurza, njen ideološki učinek pa je v tem, da pojave, ki so kulturni, historični ali družbeni in so torej spremenljivi, reprezentira kot naravne in zato večne, nadčasovne, univerzalne (1998:159).

Intimni ton – me ženske – pa je nasploh glavna značilnost ženskega tiska. Revija se bralki predstavlja kot njena zaupna prijateljica, ki ji z nasveti nesebično pomaga.

»Za vas smo preizkusili vikend (na podobne hitre 'prenove' prisega večina holivudskih zvezd) in zaspano telo zelo hitro prebudili od sivih dni.« ('En vikend – eno popolno telo!', januar 2003, str.85)

»Eva je za vas izbrskala 6-tedenski program nizozemskega vadbenega psihologa Raya Browninga, ki vam po tem času obljublja bolj čvrsto telo z manj kilogrami.« ('Hodite, tecite za življenje!', september 2003, str.102)

»Sonce že kar konkretno pripeka in daljave kar vabijo, da jih raziščete. Da se boste počutili dobro in da jo boste odnesli brez opeklin, kamor koli vas bo zanesla pot, smo poskrbeli mi.« ('Varno na sonce', junij 2003, str.60)

Revija Eva imitira govorno dialoško komunikacijo tudi z drugimi sredstvi: grafična podoba revije je razgibana, na eni strani je uporabljenih več barv, velikosti in tipov črk, s čimer razbijajo monotonost in dajejo različne poudarke; prisotna je uporaba govornega jezika, besede pišejo tako kot se izgovarjajo (npr. holivudske zvezde) in s tem vzbujajo vtis neformalnega pogovora; uporabljajo slengovske besede, znane osebe imenujejo z osebnimi imeni in ljubkovalnicami...

Revija tudi redno uporablja nasvete popularnih oseb, zvezdnic iz glasbenega in filmskega sveta. Te so bralki prikazane kot vzor in ideal, ki mu naj sledijo. »/.../ zvezda ali javna osebnost vedno predstavlja projekcijo in utelešenje skupnostnih idealov,

kondenzirane ideale obnašanja, stila, občutenja in vzpodbuja k različnim oblikam identifikacije« (1998:214).

»Madonna prisega na ashtano jogo, ki čudovito definira mišice, hkrati pa jo ohranja močno in elastično. Njena učiteljica joge Kimberly Flynn svetuje, da se vpišete na ure joge in počasi pridobivate vse te vrline. Kako? Če je joga za vas prepočasna, dvigujte uteži. Eva vam svetuje, da poskusite s power jogo, ki je že na voljo v nekaterih fitness centrih.« ('Bi imeli telo kot ga imajo zvezde?', avgust 2003, str.103)

Ker pa vsaka bralka nima dovolj denarja, da bi kupila izdelke, ki ji omogočajo skrb za zahtevan videz, jim revija ponuja tudi lepotne preobrazbe.

»Kot veliko drugih deklet, ki želijo biti lepa, privlačna, seksi in imajo željo, da bi bila podobna njihovim zvezdam, si tudi jaz zelo želim, da bi bila lahko vsaj za en dan popularna hrvaška diva Severina! Zelo jo obožujem, zame je prava ženska v vseh pomenih. Rada bi bila ona. Ker je zame drugačna – tako, kot sem drugačna jaz!« nam je pisala Renata s Sladkega vrha. Seveda smo njeni želji ustregli in jo preobrazili v seksi hrvaško pevko Severino.

Pričesko, ki je bila identična Severinini, so Renati uredili v frizerskem salonu Ana. Vranje črna barva las, malce spremenjena oblika in pričeska je bila popolna!

Renata ima, prav tako kot Severina, lepa in čutna usta, zato jih je vizažistka Nataša poudarila močneje, v češnjevo rdeči barvi, z dodatkom lip glosa. Oči so zasenčene v svetlo rjavih odtenkih, zgornja veka pa je poudarjena s črtalom.

Preprost, minimalističen hlačni kostim je bil Renati kot ulit, belino smo popestrili s črnimi čevlji in pasom. Elegantno in udobno.

Renata je bila po končani preobrazbi resnično zadovoljna, saj je bila videti kot prava Severina!« ('Preobrazba, maj 2003, str.22)

Revija Eva tako na različne načine, direktno in prikrito, nagovarja bralko k skrbi za telo. Kako in koliko ti načini učinkujejo na posamezno bralko pa je že druga zgodba.

VII. ZAKLJUČEK

Cilj te naloge je obravnava ženskega telesa skozi mehanizme družbene kontrole, ki se vrši nad njim in ocena vpliva, ki ga ima discipliniranje telesa pri oblikovanju identitete. Žensko telo je v moderni družbi postalo strogo definirano in določeno s strukturami izgleda, ki jih kultura definira kot ženske.

Visoko moderna družba je žensko telo izpostavila in mu določila pravilno obliko, težo in držo. To telo, ki je bilo dolgo skrito in zakrito, potisnjeno v zasebno sfero stran od javnosti, je sedaj postalo objekt pogleda, estetski fetiš. Strogo definirana norma, ki je dovzetna za vsak odklon. Pozitivne terminologije zdravja in dobrega počutja so zamaskirale strogo disciplino, ki je zahtevana. Nagrade za trdo delo in disciplino so izboljšana samozavest, boljši izgled, možnost, da nosimo lepše obleke. Ženske revije s svojimi diskurzi o skrbi za telo in za njegova 'področja' prispevajo k objektivizaciji teles svojih bralk. Telo, ki ga bralke čutijo kot del svoje subjektivnosti in identitete, postane pripomoček za doseg določenih ciljev. Dietna industrija vzpodbuja ženske k nenehnim dietam, pri tem ji uspešno pomaga modna industrija s stalnim poudarjanjem vitkega telesa. Dietna in modna industrija tako širita svoj vpliv skozi ženske revije. Te kot nosilke ideologije lepega telesa ponujajo točno določen tip telesa in silijo bralke v nenehno ukvarjanje z njim.

Pri svoji analizi ženske revije sem poskusila demonstrirati prezentacijo ženskega telesa v diskurzih skrbi za telo – diskurzih discipliniranja telesa. Pri tem sem postavila dve hipotezi. Prvo hipotezo, da revija z definiranjem idealne telesne podobe ter s prezentacijo mladih in vitkih teles kot zdravih in naravnih, prispeva k oblikovanju ženske identitete skozi nenehno samodisciplino in samonadzor, lahko v celoti potrdim. Revija s svojimi diskurzi res prezentira in vsiljuje podobo lepega, vitkega in mladega telesa kot normalno, zdravo in naravno telo. Dejstvo je, da je telo neločljivo povezano z osebno identiteto, je njen ključni kazalec, z njim se predstavljamo drugim ljudem. Veliko žensk je tako v želji po ustrežanju prevladujočim kriterijem obsedenih s telesno težo in svoje telo podrejajo strogim režimom. Seveda je od vsake bralke posebej odvisno koliko, in če sploh, se bo pustila zapeljati tem reprezentacijam.

Drugo hipotezo, da revija obravnava žensko telo skozi aspekte, ki so všeč moškim, bi potrdila le delno. Trenutni trendi narekujejo, da več odkrivamo kot zakrivamo, da je očem drugih izpostavljeno več delov telesa kot včasih, zato morajo biti vsa ta področja od komolcev, nadlahti...vse do stopal, perfektna – kar pa niso nujno aspekti, ki privlačijo

moške. Definitivno pa revija vzpostavlja žensko telesno privlačnost kot ključen kazalec njene identitete. Za žensko so po mojem mnenju mnogo bolj pomembne druge relacije s telesom, ki v ženskih revijah skorajda niso vidne: ginekološki problemi povezani z bolečino in neugodjem, deformacije telesnih oblik in funkcij zaradi rojstev otrok in osteoporoze, občutek izgube pri odstranitvi dojk ali maternice..., ki pa jim revija namenja nič ali zelo malo prostora.

Sodobna ženska mora znotraj vseh nasprotij, ki jim je podvržena v sedanji družbi 'lepih teles' ohraniti zdravo pamet in spretno krmariti med ponujenimi vzorci in svojo glavo. Kajti disciplina, kateri je podrejeno telo, obenem disciplinira tudi duha. Discipliniran duh pa je stavčna zveza, ki je kontradiktorna že sama po sebi, kaj šele v praksi.

VIII. LITERATURA

1. ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH:

- Bahovec D., Eva (1995): »Žensko telo in oblast v mediju vizualnega.« V: Delta, št. 3-4, str.19-41.
- Bahovec D., Eva (1996): »Žensko telo – moška oblast?« V: Lenca Bogovič, Zoja Skušek (ur.): Spol Ž. ISH, Ljubljana, str. 217-233.
- Benson, Susan (1997): »The body, health and eating disorders.« V: Kathryn Woodward (ur.): Identity and difference. SAGE Publications, London, str. 121-166.
- Bordo, Susan (1997): »Reading the slender body.« V: Kathryn Woodward (ur.): Identity and difference. SAGE Publications, London, str. 161-181.
- Featherstone, Mike (1991): »The body in consumer culture.« V: Mike Featherstone, Mike Hepworth, Bryan S. Turner (ur.): The body – social process and cultural theory. SAGE Publications, London, str. 170-196.
- Frank W., Arthur (1991): »For a sociology of the body: an analytical review.« V: Mike Featherstone, Mike Hepworth, Bryan S. Turner (ur.): The body – social process and cultural theory. SAGE Publications, London, str.36-102.
- Hrženjak, Majda (2002): »Biopolitika teles v ženskih revijah.« V: Hrženjak Majda (ur.): Njena (re)kreacija: ženske revije v Sloveniji. Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 14-30.
- Kuhar, Metka (2001): »Telo, kultura in identiteta.« V: Emzin, št. 1-2, str.77-81.
- Luthar, Breda (1999): »Ženske revije: nadaljevanje politike z drugimi sredstvi.« V: Teorija in praksa, letnik 36, št. 3, str.433-438.

- Rener, Tanja (1998): »Sociopatologije vsakdanjosti: anorexia nervosa.« V: DR, let. 14, št. 27-28, str. 55-62.
- Rutar, Dušan (1994): »Psihologija skozi psihoanalizo: podobe telesa.« V: Anthropos, 1-3, str. 105-120.
- Shilling, Chris (1997): »The body and difference.« V: Kathryn Woodward (ur.): Identity and difference. SAGE Publications, London, str. 65-107.
- Turner, Bryan S. (1991): »Recent developments in the theory of the body.« V: Mike Featherstone, Mike Hepworth, Bryan S. Turner (ur.): The body – social process and cultural theory. SAGE Publications, London, str. 1-35.
- Woodward, Kathryn (1997): »Concepts of identity and difference.« V: Kathryn Woodward (ur.): Identity and difference. SAGE Publications, London, str. 7-50.

2. SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE:

- Ballaster, Ros, Margaret Beetham, Elizabeth Frazer, Sandra Hebron (1991): Women's worlds. The Macmillan Press Ltd, London.
- Bartky, Sandra Lee (1990): Femininity and domination: studies in the phenomenology of oppression. Routledge, New York and London.
- Coward, Rosalind (1989): Ženska želja. Založba Krt, Ljubljana.
- De Beauvoir, Simone (2000): Drugi spol 1,2. Založba Delta, Ljubljana.
- Foucault, Michel (1984): Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora. Delavska enotnost, Ljubljana.
- Foucault, Michel (1991): Vednost – oblast – subjekt. Založba Krt, Ljubljana.

- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self-identity: self and society in the late moderne age*. Stanford university press, California.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Macdonald, Myra (1995): *Representing women: myths of femininity in the popular media*. Edward Arnold, London.
- Praprotnik, Tadej (1999): *Ideološki mehanizmi produkcije identitet: od identitete k identifikaciji*. Študentska založba, Ljubljana.
- Rutar, Dušan (1995): *Telo in oblast*. Založba Dan, Ljubljana.
- Shilling, Chris (1997): *The body and social theory*. SAGE Publications, London.
- Todorović – Uzelac, Neda (1987): *Ženska štampa i kultura ženstvenosti*. Naučna knjiga, Beograd.
- Ule – Nastran, Mirjana (2000): *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Zajc, Melita (2000): *Tehnologije in družbe*. ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana.
- Zaviršek, Darja (1994): *Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi*. Zbirka ženske in duševno zdravje, Ljubljana.
- Žnidaršič, Sabina (2001): *Ora et labora - in molči ženska!* Založba /*cf., Ljubljana.